

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA ŠPORT
Športna vzgoja

**NAVIJAŠKE SKUPINE V NOGOMETU IN SOCIALNA
IDENTITETA**

DIPLOMSKO DELO

MENTORICA

izr. prof. dr. Tanja Kajtna, univ. dipl. psih.

RECENZENT

prof. dr. Matej Tušak, univ. dipl. psih.

Avtor

ROK ZAKRAJŠEK

Ljubljana, 2014

ZAHVALA

V prvi vrsti bi se rad zahvalil svoji mentorici, dr. Tanji Kajtna, ki me je vodila in usmerjala skozi celotni proces pisanja diplomske naloge. Njena pripravljenost in strokovna pomoč sta močno prispevali h končni izvedbi diplomske naloge.

Zahvalil bi se mami Vilmi in očetu Robertu, ki sta celo življenje v dobrem in slabem stala ob meni, me usmerjala in naučila stvari, zaradi katerih sem postal celota, kakršna sem danes.

Zahvala gre tudi ostali družini, trajalo bi kar nekaj časa, da bi vas vse naštel, toda sami veste, kdo vse stoji ob meni, kadar potrebujem pomoč.

Hkrati gre zahvala vsem mojim prijateljem in prijateljicam, ki me vsak dan znova razveseljujejo in mi podajajo nasmeh na obraz. Tu se še posebno zahvaljujem Živi, Ani in Markotu.

Svojo zahvalo pa končujem z dvema posebnima osebama v mojem življenju. Prva gre didatu Miletu, ki je moj zgled, kateremu se že celo življenje skušam približati, toda vem, da se mu nikoli ne bom niti približno.

Druga pa gre moji puncu Maši, ki mi je v marsikaterem pogledu odprla oči v boljši svet kot ga vidijo ostali in prizadevam si, da bi mi ta pogled odpirala še naprej, skozi celotno življenje.

Ključne besede: navijači, rivalstvo, huligani, identiteta, socialna identiteta, identifikacija.

NASLOV DIPLOMSKEGA DELA

Navijaške skupine v nogometu in socialna identitete

Rok Zakrajšek

IZVLEČEK

Ljudje velik čas svojega življenja namenjajo iskanju različnih skupin, ki jim želijo pripadati in v katerih bi se počutili sprejete, kljub temu pa se s potrebo po pripadnosti bori težnja po individualnosti in želja, da bi drugi prepoznali prepoznali posameznikovo edinstvenost. Potreba po pripadnosti vodi tudi nogometne navijače, ki si tekom življenja izberejo določen klub, s katerim se identificirajo in so za zmago pogosto pripravljeni kršiti družbene zakone, s čimer dokazujejo različnost od ostalih družbenih skupin in hkrati navezanost na navijaško skupino, ki ji pripadajo. V diplomski nalogi smo s pomočjo teorije identitete in deskriptivno metodo poiskali in prikazali razloge, ki privedejo do odklonskega vedenja nogometnih navijačev in pojasnili glavne dejavnike, ki privedejo do ekstremnega nacionalizma, rasističnih opazk, verske nestrpnosti ter različnih oblik huliganizma in vandalizma med navijači. Za natančno opredelitev teh razlogov je bilo sprva potrebno predstaviti strukture navijaških skupin, razloge za njihov nastanek in hkrati ugotoviti, zakaj se posameznik odloči za pripadnost točno določeni skupini. Ključno vlogo pri identifikaciji navijača s klubom nosijo zgodovina kluba, ekonomski položaj posameznika in področje države oziroma mesto, kjer posamezniki živijo. Na socialno identiteto, ki si jo delijo pripadniki navijaških skupin, močno vplivajo čustva ter rivalstva med nogometnimi klubi in prav ta dva dejavnika v največji meri predstavljata povod za odklonsko vedenje navijačev, ki nadalje vodi v različne oblike nestrpnosti. Zelo pomembna dejavnika, ki vplivata na vedenje navijačev, pa sta tudi politika in mediji, ki čustvenost in nestrpnost navijaških skupin pogosto izkoriščata v lastno korist.

Key words: fans, rivalry, hooligans, identity, social identity, identification.

TITLE OF THESIS

Football Fans and Social Identity

Rok Zakrajšek

ABSTRACT

People spend a large portion of their lives trying to find different groups to which they can belong and feel accepted. The need to belong, however, conflicts with the need for individualism and the wish of being recognized for one's uniqueness. This need to belong is also the driving force behind many fans that wish to be associated with a particular football team and who are willing to neglect the rules of what is socially acceptable in order to prove their uniqueness as a group and their devotion to their team. This thesis searches for and shows the reasons that cause these fans to behave abstractly through identity theory and descriptive method, as well as explains the main factors that lead to extreme nationalism, racial slurs, religious intolerance and different forms of hooliganism and vandalism amongst fans. In order to correctly classify these reasons, one has to look at the structure of fan groups and reasons for their creation, as well as why an individual decides to belong to that particular group. Team or club history, individual's economic situation and his geographic location play a crucial role in a person's association with a particular club or team. The social identity shared by fans or supporters of a particular team is largely influenced by emotions and rivalry amongst football teams, which are the main two reasons for the supporters' abstract behaviour leading to further forms of intolerance. Politics and media also play a significant role in this behaviour, since they use the fan groups' emotions and intolerance to boost their own support or ratings.

Kazalo

1	Uvod.....	7
1.1	Zakaj proučevati navijaštvo?	7
1.2	Temeljni pojmi.....	8
1.3	Opredelitev problema in cilji	10
2	Metode dela.....	11
3	Jedro	12
3.1	Zgodovina navijaštva in največje navijaške katastrofe.....	12
3.2	Največja nogometna rivalstva.....	13
3.3	Strukture navijaških skupin	15
3.4	Vpliv politike in medijev na posameznikovo vedenje.....	16
3.5	Nogometni navijači z vidika teorije (socialne) identitete	18
3.6	Občutek pripadnosti in zvestoba klubu.....	21
3.7	Vzroki za huliganizem in odklonsko vedenje posameznika.....	22
3.7.1	Nacionalizem	23
3.7.2	Verska nestrpnost	25
3.7.3	Rasizem	27
3.7.4	Čustva navijačev pred, med in po tekmi ter vzroki zanje.....	27
4	Sklep.....	29
5	Literatura in viri	31

1 Uvod

1.1 Zakaj proučevati navijaštvo?

Le redki dogodki združijo tolikšne množice ljudi kot nogomet – šport, ki celotnemu svetu ponuja največ športnega užitka. Igrati ga je mogoče skoraj povsod, zato ga lahko opredelimo tudi kot najbolj gledan ter obiskan šport današnjega časa. Poleg virtuoznosti na zelenici ponuja silovita čustva in dramatičnost, ki se je ne bi branili niti najbolj znani filmski ustvarjalci. Kljub mnogim presežnikom pa nogomet ne bi bil celota brez enega najpomembnejših elementov, ki v največji meri skrbi za vzdušje in priljubljenost športa. Nogometa si namreč ne moremo predstavljati brez njegovih navijačev.

Navijaštvo je specifičen termin, brez katerega si v sodobnem svetu ne moremo zamisliti ne le nogometnih, temveč tudi drugih športnih tekmovanj. S preučevanjem posebno nogometnih navijačev pa se že več let ukvarjajo številni znanstveniki, novinarji, psihološki in sociološki strokovnjaki. Zanimajo jih predvsem čustva, obnašanje, identiteta posameznika in hkrati pripadnost skupini. Prav s pomočjo strokovnjakov vodilni organi nogometnih organizacij skušajo čim bolj poglobljeno razumeti navijače, saj le tako lahko na stadione privabijo velike množice, poleg tega pa lahko tako poskrbijo, da so navijači zadovoljni pred, med in tudi po tekmi. S podobnimi cilji v mislih delujejo tudi vodstva svetovnih klubov in reprezentanc, katerih rezultati so v veliki meri odvisni od navijačev. Kako velika je vloga navijačev, lahko zelo nazorno prikažemo s primerom pred kratkim ustanovljenega ljubljanskega nogometnega kluba Interblock, ki ga je s finančno injekcijo povzdignil milijonar Joc Pečičnik. Kvalitetni igralci so z dobro igro prišli do prve slovenske lige, kljub temu pa jim tam nikoli ni uspelo doseči vidnejšega rezultata. Trditev strokovnjakov, da je skorajda nemogoče igrati in dosegati dobre rezultate za klub, ki pravzaprav nima navijačev, se je takrat pokazala za pravilno.

Razmišljanje in vedenje slehernega navijača pa nista pomembna dejavnika le za nogometne klube, temveč tudi za številna podjetja, ki se ukvarjajo s prodajo izdelkov in so na kakršen koli način povezani z nogometom. Tudi oni namreč želijo čim boljše poznati navijaško kulturo, saj le tako lahko svojo ponudbo prilagodijo na način, da ciljni skupini (navijačem, nogometnim navdušencem ...) prinese maksimalno zadovoljstvo. Najrazličnejše izdelke, ki so povezani z nogometom v nakupovalnih centrih najdemo skozi vse leto, porast t. i. »nogometne ponudbe« pa je mogoče opaziti še posebno v času večjih tekmovanj, kot so evropsko in svetovno prvenstvo oziroma zelo priljubljena evropska Liga prvakov.

Da pa preučevanje vedenja navijačev ni povezano zgolj s pridobivanjem čim večjih dobičkov, dokazujejo varnostni organi, še posebno policija, ki se že vrsto let bori proti vandalizmu in huliganskemu vedenju navijačev. Če varnostni organi želijo omogočiti tovrstno vedenje, morajo tudi oni razumeti navijaško vedenje in preučevati pretekle negativne oblike odklonskega vedenja. Kljub mnogim skupnim lastnosim pa je vsaka generacija navijačev drugačna in želi svetu pripadnost, moč in razmišljanje pokazati na svoj način.

1.2 Temeljni pojmi

Nogometni navijači so ena izmed družbenih skupin, ki jih druži privrženost določenemu nogometnemu klubu, le-ta pa predstavlja eno izmed prioritet njihovega življenja. Skozi celotno zgodovino njihovo razmišljanje in vedenje vodijo različni dejavniki, saj so kljub skupnemu cilju navijaške skupine skupek pripadnikov sicer različnih skupin z različnimi ozadji delovanja in osebnimi zgodovinami. Skupnost nogometnih navijačev lahko pojasnimo s konceptom **socialne identitete**, tj. enačenjem svojega sebstva s skupino oziroma znanjem posameznika, da pripada določeni družbeni kategoriji. Identiteto Burke opiše kot skupek pomenov, kateri definirajo vloge posameznika v družbi, označuje članstvo nekoga v točno določeni skupnosti in zagovarja značilnosti posameznika, ki ga identificirajo kot edinstveno osebo. Ker pa se ne identificiramo le skozi svoja osebna mišljenja in značilnosti, veliko vlogo v življenju nosi tudi identificiranje s skupinami, katerim pripadamo (Burke, 2009). Stets in Burke (2000, v Stuivenberg, 2008) socialno identiteto definirata kot skupek posameznikov, ki si delijo skupno socialno identifikacijo oziroma sami sebe vidijo kot člane enake družbene kategorije. Vsak posameznik namreč pripada številnim in različnim družbenim skupinam, med katerimi najdemo majhne skupine, kot so družina in prijatelji ter večje družbene kategorije, kjer med najpomembnejše štejemo narodnost, jezikovne skupnosti, interesne skupine in podobno. V nekaterih skupinah posameznik članstvo pridobi že z rojstvom (narodnost in etničnost), drugim se pridružuje prostovoljno in v to kategorijo sodijo tudi nogometne navijaške skupine. Vedenje posameznika v določeni meri temelji na socialni identiteti, saj le-ta zagotavlja kanal, skozi katerega se družba in njene značilnosti »naseljujejo« v posamezniku. Posledično tudi pojasnjuje, kako ljudje delujejo na koherentne in smiselne načine, ko se raje opirajo na skupinske norme, vrednote, pravila in načine razumevanja kot na značilna samosvoja prepričanja. Pomembno je izpostaviti še, da posameznik samega sebe pogosto ne opredeljuje le kot člana določene skupine, ampak hkrati na način, da zavrne članstvo in vrednote druge skupine, ki mu ni blizu. V kolikor se posameznik zelo močno identificira s skupino, ki ji pripada, je še bolj motiviran k doseganju skupinskih ciljev in delovanjem v skladu z vrednotami in načeli skupine, zvest je skupinskim načelom, do drugih skupin pa se včasih obnaša tudi diskriminatorno (Riketta, 2008, v Stuivenberg, 2008).

Oblika **diskriminatornosti** je med drugimi pojavi tudi nestrpnost, ki jo lahko opredelimo kot »pomanjkanje spoštovanja ali prepričanj, ki so drugačna od naših« (Brander, Cardenas, Abad, Gomes in Taylor, 2004, str. 34). Posameznik svojo nestrpnost izkazuje takrat, ko ne pusti, da se drugi vedejo drugače oziroma imajo drugačno prepričanje od nas samih. Nestrpnost je ena izmed posledic ustvarjenih stereotipov in predsodkov, v okvir posledic pa sodi tudi rasizem, ki temelji na prepričanju, da človekove lastnosti in sposobnosti določene rase ali kar celotno raso vrednotimo kot več oziroma manjvredne. **Rasizem** obstaja že vse od zgodnje zgodovine človeštva, spreminja se s časom in prostorom, v različnih okoljih se pojavlja pod različnimi imeni, pri vseh pa gre za občutek večvrednosti ene družbene oziroma rasne skupine nad drugo (prav tam). Neomajna zvestoba družbeni skupini torej lahko privede do mišljenja članov o superiornosti lastne kulture in manjvrednosti drugih, kar se pogosto izraža v rasističnih dejanjih, ki smo jih pogosto pričali tudi na nogometnih zelenicah in med nogometnimi navijači. Rasizem seveda označujemo kot enega mnogih načinov zatiranja, ki temeljijo na številnih družbenih karakteristikah, vključujoč spol (seksizem), kriminalnost, vera, naglasi oziroma jezikovne značilnosti. Koncept zatiranja, rasizem (obravnavanje in diskriminacija posameznikov na podlagi rasnih značilnosti), pa lahko definiramo kot družbeni sistem, kjer je med akterji moč neenakomerno razporejena, temelji pa na prepričanjih, vedenju, pravilih, normah in že prepoznanem vedenju posameznikov (Paradies, 2006).

Sprva se je rasizem na področju nogometa pojavljal v Angliji, Nemčiji in Italiji, in sicer v obliki žalitev igralcev drugačne rase, uporabljali so nacistične simbole navijanja, vzklikali grožnje o linčanju, zažiganju in umorih. Namen t. i. nogometnega rasizma je bila v prvi vrsti provokacija igralcev. Takšne poteze navijačev so seveda kaznovane. Sestavni del nogometnih tekem je tudi **nacionalizem**, ki je izraz družbenih kriz in globalnih družbenih odnosov. Navijač se na stadionu identificira z narodom, kateremu pripada in športni dogodek dojema skozi prizmo mednarodnega rivalstva, kar pogosto privede celo do sovražnih izbruhov. Nacionalizem prav tako lahko razložimo s konceptom socialne identitete, ki se oblikuje tudi na višji stopnji, med pripadniki določenega naroda ali etnične skupine. Narod tako lahko opredelimo kot »skupnost ljudi, ki sami sebe prepoznajo kot različne od drugih skupnosti in si želijo upravljati s svojimi zadevami ter dejanji. Takšna skupnost je seveda precej drugačna od majhnih medosebnih skupnosti, na katere ob pojmu skupnost sprva pomislimo« (Pisk, 2008, str. 346). Koncept nacionalizma se razvija na podlagi identificiranja z narodom, kjer Viroli (1995, str. 348, v Pisk, 2008) nacionaliste definira kot »posameznike, ki si prizadevajo, da bi privzgojili drugim članom skupnosti točno določen način ljubezni do domovine, in sicer brezpogojno zvestobo ter navezanost ali pripadnost domovini«. Na kratko lahko nacionalizem torej opredelimo »kot kulturno, lingvistično in etnično edinost ter homogenost skupnosti« (Pisk, 2008, str. 348). Neomajna zvestoba privede do mišljenja članov o superiornosti lastne kulture in manjvrednosti drugih, kar se pogosto izraža tudi v rasističnih dejanjih na nogometnih igriščih.

Rivalske tekme v navijačih prebudijo mnoga **čustva**, ki so pogosto povod za izgrede, ki z nogometom nimajo nobene povezave. Nogomet oziroma pripadnost določeni skupnosti nogometnih navijačev pa ne predstavlja temeljev za vzpostavitev identitete le za prave športne navijače, ki s srcem navijajo za svoje klube, temveč se na tem mestu oblikuje še ena izmed vrst nogometnih navijačev, huligani, ki jih sam nogomet in izid tekme toliko ne zanima, saj želijo s svojimi vandalskimi dejanji in pretepi le izraziti svojo sovražnost. Shilling (1976, str. 128, v Petrovič in Topič, 1996) pove, da se **nasilje** »izraža z dejanskim ali umišljenim ravnanjem, z besedami, brezbesednimi ali gibalnimi dejanji, s škodo, ki jo povzročamo sebi ali drugim, z oblikami, ki jih družba odobrava ali pa tudi ne, na način, kjer žrtev za nasilje ve ali ne ve«. Agresivno vedenje na nogometnih tekmah predstavlja mnogo čustvenih vzgibov nosilcev nasilja, med glavne dejavnike, ki vplivajo na nasilna dejanja posameznikov, pa lahko vključimo med drugim nezaposlenost, etično nestrpnost, finančne težave in slabo vzgojo ter problematiko konzumiranja alkohola in drog, ki prispevajo k še dodatni spodbudi za nasilno delovanje navijačev. Za huligane so uničevanje stvari, pretepi in drugo razgrajanje način življenja, saj se pripadniki skupine ne družijo le na tekmah, ampak navadno prav vsak dan v tednu (Petrovič in Topič, 1996).

Košir (1997, str. 5) opredeljuje dva tipa nasilja, kjer huliganstvo definira kot »načrtovano, zavestno in organizirano nasilje, ki se prostorsko navezuje na tekmo, vsebinsko pa je relativno neodvisno od samega športnega dogajanja«. Drugo obliko nasilja, ki jo prav tako pogosto srečamo na nogometnih tekmah, imenujemo vandalizem, »spontano nasilje, ki nastane kot posledica popolne čustvene sprostitve med tekmo in dogajanjem ob njej, posledice le-tega pa je lažje obvladovati«. Van hiel, Hautman, Cornelis, in De Clercq (2007) huliganstvo na nogometnih tekmah opredeljujejo kot neposlušno in destruktivno vedenje, v katerem so udeleženi predvsem privrženci ene ali več nogometnih klubov oziroma reprezentanc. Največkrat huligane predstavljajo mlajši moški z nižjim oziroma siromašnim družbenim statusom. Mladi so v večji meri pripravljani dokazovati se ostalim navijačem in želijo biti čim bolj opazni. Pojav na televiziji, v časopisih in obisk policijske postaje jih navdajajo s ponosom, kar jih hitro povzdigne do višjega statusa znotraj skupine (Šoš, 2008). Eric

Dunning pa nogometnega huliganizma ne opredeljuje kot sociološkega ali socialno-psihološkega koncepta, temveč ga nasprotno definira kot konstrukt medijev in politike. Prav politika in mediji naj bi bili krivi za nastanek tega termina, saj so želeli združiti različne vrste fizičnega in verbalnega nasilja. Dunning (v Kovač, 2005) dodaja še, da so do prve svetovne vojne v Evropi sicer zabeležili veliko neredov na nogometnih tekmah, predvsem v obliki napada na sodnike in igralce, kjub temu pa so bili medsebojni pretepi na rivalskih tekem takrat redki.

1.3 Opredelitev problema in cilji

Cilj diplomske naloge je najprej definirati in predstaviti strukturo navijaških skupin, razloge za njihov nastanek, kako se delijo, zakaj se posameznik odloči za pripadnost točno določeni skupini, kako na socialno identiteto, ki si jo pripadniki navijaških skupin delijo, vplivajo intenzivna čustva in rivalstva med nogometnimi klubi. Prav rivalstvo in čustva predstavljata povod za nasilno vedenje in huliganizem, ki pripelje do nacionalističnih in rasističnih opazk ter tudi drugih nestrpnosti, med katerimi je najbolj izrazita verska. Zanima nas, ali politika izkorišča nogometna rivalstva ter kako politika in mediji prispevajo k še večji nestrpnosti, prisotni med navijači.

Namen diplomske naloge je torej s teorijo identitete prikazati razloge, ki privedejo do ekstremnega nacionalizma, rasističnih opazk in verskih nestrpnosti.

Za bolj poglobljen vpogled v izbrano tematiko izpostavljam naslednja raziskovalna vprašanja:

- a. Kako se razvije občutek pripadnosti.
- b. Razlogi za nastanek največjih nogometnih derbijev in kako se jih ohranja.
- c. Katera čustva se porajajo v posamezniku pred, med in po tekmi.
- d. Zakaj prihaja do huliganskih izgrediv in kakšni so razlogi, da se posameznik odloči za huliganstvo.
- e. Kaj privede do rasističnih opazk in nestrpnosti na nogometnih prizoriščih, vpliv vere in nacionalizma.

2 Metode dela

Zastavljena raziskovalna vprašanja smo preverjali s kvalitativnim pristopom, natančneje z deskriptivno metodo. Začeli smo s pregledom relevantne literature in virov ter že opravljenih študij, ki smo jih smiselno povezali z medijskimi prispevki (časopisni članki in spletni prispevki) in video dokumentarnimi oddajami o navijaških skupinah ter lastnim znanjem. Pri raziskovanju so bili uporabljeni pretežno tuji viri.

3 Jedro

3.1 Zgodovina navijaštva in največje navijaške katastrofe

Nogomet se je dolga leta razvijal v igro s podobo, kakršno ima danes. Nekateri viri pravijo, da njegovi začetki segajo v tretje tisočletje pr. n. št., prvo nogometno različico pa naj bi igrali na Kitajskem. V današnjo podobo se je igra izoblikovala šele leta 1863, nekaj let pred tem pa je bil ustanovljen tudi prvi nogometni klub na svetu, Shaffield F. C., ki je luč sveta ugledal leta 1857. Tri leta kasneje so v Angliji ustanovili še nogometni klub Hallam F. C. in v tistem hipu je nastalo najstarejše nogometno rivalstvo.

Zgodovina nogometa torej sega daleč v preteklost in prav tako navijaško vedenje, saj so bili že od samega začetka prav navijači pobudniki največjih katastrof, ki so se zgodile na nogometnih tekmah. Zaradi nezmožnosti nadzorovanja čustev pozameznikov je tako v preteklosti mnogokrat prišlo do tragedij. Najhujše posledice je imelo odklonsko vedenje navijačev leta 1964 v Peruju, ko je zaradi razveljavljenega zadetka nekaj fanatičnih navijačev vdrlo na igrišče, ostalim navijačem pa je vstop na zelenico s solzivcem onemogočala policija. Na tisoče ljudi je takrat sililo proti izhodu, ki pa je bil iz neznanega razloga zaprt. V tragediji je življenje izgubilo več kot 300 žrtev (The 1964 Lima soccer riot, 2010). Zaskrbljujoče je dejstvo, da o drugi največji katastrofi lahko govorimo šele v tem tisočletju, in sicer se je zgodila maja 2001, ko je v Gani zaradi vandalizma nekaj pozameznikov umrlo kar 127 ljudi. Vandali so začeli uničevati plastične sedeže, policija pa je na njihovo vedenje reagirala s solzivcem in plastičnimi naboji, kar je med navijači sprožilo paniko in vodilo v tragični konec.

O incidentih pa lahko govorimo tudi na evropskih tleh, kjer ne moremo obiti dveh najodmevnejših katastrof, kjer se je prva zgodila na stadionu Heysel. 29. maja 1985 je v finalu Lige prvakov v Bruslju na stadionu prišlo do spopada navijačev Juventusa in Liverpoola. Slednji so pred sodniškim žvižgom napadli navijače nasprotnikov, ki so v želji po preživetju bežali proti zaščitni ograji, le-ta pa se je takrat zrušila. Dobesedno poteptanih je bilo 39 ljudi, več kot 500 pa jih je bilo hujše ranjenih. Po tem dogodku je UEFA (The Union of European Football Associations) vsem angleškimi klubom izrekla petletno prepoved nastopanja na evropskih tekmovanjih, Liverpoolu pa še dve dodatni leti. Drug velik incident se je zgodil 15. aprila 1989 na tekmi Angleškega pokala na stadionu Hillsborough, in sicer med Liverpoolom in Nottingham Forestom. O tem dogodku mnogi ljubitelji nogometa govorijo kot o največji navijaški katastrofi v celotni nogometni zgodovini. Težo krivde v tem primeru nosijo predvsem organizatorji tekme, saj ni prišlo do nikakršnega pretepa med navijači, temveč so organizatorji na tribuno enostavno spustili preveč ljudi. Zaradi gneče je umrlo 96 navijačev Liverpoola (Spaaij, 2006). Izgredi v 80. letih so določene organe oblasti v Veliki Britaniji prisilili, da so uvedli hude denarne in zaporne kazni za vsako huligansko vedenje navijačev pred, med ter po tekmi. Na več mestih so postavili tudi varnostne kamere in se tako skoraj »čez noč« rešili huliganstva. Med zadnjimi odmevnejšimi incidenti najdemo še tragedijo, ki se je maja letos zgodila v Rimu, ko je pred finalom italijanskega pokala navijač Rome ustrelil tri navijače rivalskega nogometnega kluba Napoli. Eden izmed njih je utrpel tako hudo poškodbo, da verjetno nikoli več ne bo hodil (Coppa: Fans shot in Rome, 2014).

Mnogokrat radi rečemo, da navijači na nogometni tekmi predstavljajo dvanajstega igralca. To nepisano pravilo v večini potrjujejo tudi sami rezultati, saj navijači svoje nogometase z navijanjem dodatno motivirajo, da na igrišču pokažejo svoj maksimum. Kljub temu pa

prevelika podpora včasih povzroči tudi, da nekateri igralci zaradi prevelikega pričakovanja navijačev in pritiska nanje »zmrznejo«. Velik pritisk lahko opazimo posebno v primerih, ko se navijači zaradi prevelikega pričakovanja in nezadovoljstva z rezultatom tekme znesejo na igralce svojega kluba. Takrat z žaljivkami, vandalizmom in huliganskim vedenjem na nogometno ekipo vplivajo ravno nasprotno. Včasih se zato zgodi, da moštvo bolje igra v gosteh kot na domačih tleh.

Organi UEFA in FIFE (The Fédération Internationale de Football Association) želijo na vso moč preprečiti nadaljnje spopade med navijači in v nekaterih državah so razmere z mnogimi aktivnostmi že precej izboljšali. Še vedno pa obstaja veliko več držav, ki se kljub sodobni tehnologiji in mnogo izkušnjami še vedno borijo z vandalizmom in huliganskim vedenjem nogometnih navijačev. Ker je v samo vedenje na nogometnih stadionih navadno vpletenih več dejavnikov, ne le sama tekma, lahko kot primer vzornega navijaškega vedenja navedemo letošnje svetovno prvenstvo, ki se je odvijalo v Braziliji. Kljub nezadovoljstvu prebivalcev in mnogim protestom zoper ureditev v državi so se na stadionih in v njihovi okolici navijači različnih držav brez incidentov družili, peli svoje pesmi, si segali v roke in se med seboj pogovarjali. Drug drugega niso dojemali kot sovražnikov, zato so ta dejanja lahko vzor prenekaterim huliganskim izgredom v klubskem in reprezentančnem nogometu.

3.2 Največja nogometna rivalstva

Vsako nogometno rivalstvo je potrebno vrednotiti z zgodovinskega, geografskega in/ali ekonomskega vidika (Stuivenberg, 2008). Verjetno je najbolj znano rivalstvo na svetu derbi med nogometnima kluboma Real Madrid in Barcelona, kjer pa je govoriti o le nogometnem rivalstvu preozko polje. V prvi vrsti se med kluboma odvija boj med katalonsko nacionalno zavestjo, katerega največji ponos je nogometni klub Barcelona, in špansko kraljevo oblastjo ter centraliziranostjo španske prestolnice, Madrida, ki jo predstavlja nogometni klub Real Madrid. Še eno izmed pomembnejših nogometnih rivalstev, ki jih bomo podrobneje preučili v nadaljevanju, je eden najbolj zapletenih in hkrati najstarejših derbijev, tj. derbi med kluboma Glasgow Rangers in Glasgow Celtic. Poleg zgodovinskega in geografskega tu v ospredje stopa tudi religiozno ozadje.

V Argentini največji derbi poznajo pod imenom »Superclassico« in živi v pristaniškem mestu Buenos Aires. Derbi med kluboma Boca Juniors in River Plate sodi med najbolj čustveno nabite in izzivalne derbije, ki pa ga hkrati zaznamujejo prelepe koreografije navijačev, ki s svojim navijanjem pogosto tresejo stadion v dobesednem pomenu. Začetke derbija najdemo v času, ko so se v Argentino začeli priseljevati italijanski in španski imigranti in so ustanovili Boca Juniors. Gre za šolski primer rivalstva bogatejših in manj premožnih meščanov iz delavskega razreda. Navijači kluba Boca Juniors River Platove imenujejo »kokoši«, saj naj si razvajeni otroci bogatih družin ne bi nič upali. Nasprotno pa slednji Bocine navijače opisujejo kot »prašiče«, predvsem zaradi njihovega blatnega nogometnega igrišča. Leta 1968 je na rivalski tekmi umrlo 71 navijačev, več kot 150 je bilo ranjenih, zato ta izgred upravičeno sodi med najhujše v zgodovini (Football rivalries, 2009). Južna Amerika je z nogometom prepletena na vsakem koraku in v sosednji Braziliji, v Riu de Janeiru, najdemo t. i. Fla-flu derbi med nogometnima kluboma Flamengo (ki ima največ navijačev v Braziliji in po svetu) in Fluminense. Tudi tokrat lahko govorimo o rivalstvu med bogatejšim Fluminensejem in manj premožnim Flamengom. Na kulturnem stadionu Flamengo, Maracani, se je leta 1963 na derbiju zbralo več kot 194 000 gledalcev, zato Fla-flu derbi sodi med največje na svetu. Zagrizenih navijačev pa ni potrebno iskati le v oddaljeni Braziliji, saj enega bolj razvpitih derbijev najdemo kar v sosednji Italiji, in sicer med kluboma Juventus ter Inter, ki ga

imenujemo tudi Derbi d'Italia. Kako je nastal in zakaj, ostaja neznanka, nič manjši in nič manj pomemben pa ni niti Derbi della Capitale, kjer opazujemo rivalstvo klubov v glavnem mestu Italije, Rimu. Kluba Roma in Lazio se po osvojenih naslovih sicer nikakor ne moreta meriti s tremi najuspešnejšimi severno italijanskimi klubi (Juventus, Inter in Milan), vendar pa je rivalstvo med njima prav tako divje in še bolj sovražno nastrojeno. Korenine derbija segajo v leto 1927, ko so se pod Mussolinijevo diktaturo trije lokalni rimski klubi združili v kasnejši klub AS Roma, da bi lažje konkurirali klubom iz severa. Še danes Romini navijači Lazijeve kličejo kar »kmetje«, »jamski pogani« in podobno ter jih ne priznavajo za prave meščane Rima. Tipično teritorialno sovražstvo dopolnjuje še ponosna pripadnost politične skrajne desnice navijačev Lazia (pogosto je prisotno tudi salutiranje), medtem ko so Romini navijači bolj levo usmerjeni (Impiglia, 2013).

Če se osredotočimo le na osvojene pokale, je največji angleški derbi prav gotovo tekma med Liverpoolom in Manchester Unitedom. V glavnem mestu Velike Britanije sicer igra še 14 profesionalnih nogometnih klubov, ki tekmujejo v različnih nogometnih ligah, njihovo rivalstvo pa presega tudi omenjenega med Liverpoolom in Manchestrom. Lokalna nogometna rivalstva so skozi zgodovino vodila tudi v nastanek t. i. navijaških »firm«. Med lokalnimi londonskimi derbiji so bolj znani med kluboma Fulham in Chelsea, Tottenham in Arsenal ter West Ham in Millwall. Slednji izvira izven nogometnega dogajanja. Navijači Millwalla so bili predvsem v zgodovini pristaniški delavci, ki so ustanovili tudi nogometni klub. Deset let kasneje so železarji na drugi strani Temze ustanovili klub West Ham United. Temelj rivalstva v tem primeru torej vidimo že v boju za delo, zaslužek in samo preživetje. Leta 1926 so v množični delavski stavki West Hamovi navijači stali v prvih vrstah, kjer pa takrat ni bilo navijačev Millwalla. West Ham je to razumel kot izdajo, zato izgredov med navijači v zgodovini nikakor ne manjka. Zadnji večji škandal se je odvijal leta 2009, ko so navijači obeh klubov vdrli na nogometno zelenico in kar tam obračunali med seboj. Takratni trener West Hama je po dogajanju na igrišču povedal, da ti dve ekipi enostavno morata igrati pred praznimi tribunami, rivalstvo med kluboma je namreč preveliko in igranje nogometa v evrofiji sploh ni mogoče (Yadav, 2012).

Nikakor ne smemo spregledati še nekaterih evropskih derbijev, v Franciji smo priča klasičnemu rivalstvu med severom in jugom države oziroma kluboma Paris Saint Germaine ter Marseille. Derbi in kakovostno igro pogosto zasenčijo navijači ter huligani obeh klubov, posledice vandalizma obeh klubov pa so se končale tudi s smrtjo ali drugimi resnimi problemi. V Grčiji je največje rivalstvo mogoče opaziti na tekmi med kluboma Olympiakos in Panathinaikos. V Turčiji, natančneje v Istanbulu, se odvija rivalstvo med kluboma, ki ležita vsak na svoji celini. Galatasaray izhaja iz evropskega dela mesta, Fenerbahce pa je azijski klub. V Evropi je pomembno še nizozemsko rivalstvo med Ajaxom iz Amsterdama in pristaniškim klubom Feyenoord, kjer najdemo začetke evropskega nogometnega huliganizma. Med največje svetovne derbije štejemo poleg tega rivalstva med klubi nekdanje Jugoslavije, in sicer na Hrvaškem med Dinamom iz Zagreba ter Hajdukom iz Splita, v Srbiji pa med beograjskima kluboma Crveno zvezdo in Partizanom. Omeniti je potrebno še sarajevski derbi med kluboma Željezničar in Sarajevo. V Sloveniji je ozračje na tekmah prav tako burno, čeprav svetovno ne tako odmevno. Glavno slovensko rivalstvo obstaja med kluboma Maribor in Olimpija.

3.3 Strukture navijaških skupin

Vedenje nogometnih navijačev polni novice po vsem svetu, nikakor pa vseh navijaških skupin ne moremo označiti kot enakih. S. Cecič Erpič (osebna komunikacija, april 2012) ločuje navadne navijače ali »fane«, **ultra navijače** in **huligane**. Glavno značilnost navadnih navijačev predstavlja ljubiteljski interes tako za klub kot tudi za navijanje. So miroljubni navijači, ki sporov in nesreč ne iščejo namerno in se jim raje izognejo. Hkrati so zagovorniki »kodeksa navijanja«, ki zapoveduje športno navijanje in poštenost, brez izzivanja in odgovorov na provokacije. Ultra navijači veljajo za skupino idealnih navijačev, saj na tekmah, poleg doživetega navijanja za svoj nogometni klub, želijo v najboljši luči predstaviti tudi svojo navijaško skupino. V očeh drugih želijo čim boljše predstavitev navadno doseči z izpopolnjeno ikonografijo na stadionu (npr. zastave in transparenti). Za najmanj priljubljene in najnevarnejše veljajo huligani, ki jih delimo na dve skupini. Prvo skupino šport in navijanje zanimata, a jim tudi nasilje pomeni veliko. Drugi del pa so čisti huligani, ki sta jim navijanje in šport le paravan za njihove prave namene. Perasović in Bartoluci (2007) navijače razdelita na navadne navijače, ki jih opredeljujeta kot **osnovni tip** navijaških skupin, kateri spremljajo svoj klub tudi na gostovanjih, ga podpirajo izdelujejo navijaške transparente, zastave, pejejo navijaške pesmi, koordinirajo in organizirajo navijanje. Znotraj skupine imajo člani skupine razdeljene vloge in zadolžitve. Člani navadne navijaške skupine navadno ne začnejo pretepev, lahko pa v njih sodelujejo. Prav tako njihova primarna naloga ne opredeljuje političnih vzklikov. Drugo skupino navijačev poimenujeta **navijač nasilnež**, ki je tipični predstavnik huliganov, katerih dogajanje na igrišču ne zanima. Številčno jih je, v primerjavi z navadnimi navijači, manj, vendar kljub temu močno vplivajo na ostale. Sledijo navijači **politični aktivisti**, ki so bili še posebno vidni v dobi nekdanje Jugoslavije. Kljub političnim vzklikom nimajo nobene skupne točke s subkulturnim stilom nogometnih huliganov. Zadnja skupina so t. i. **trend navijači**, ki so obstali v 90. letih. Trend navijači so v večini povsem navadni ljudje, ki jih zanima le trenutno razmišljanje huliganov. Lahko se ali pridružijo pretepom ali pa jih takšni dogodki odvrnejo od spremljanja tekem v živo. Lalič (1993) k temu dodaja, da navadni navijači klub vrednotijo kot simbol svojega mesta oziroma regije, kjer živijo. Njihova osnovna motivacija na tekmi je čim bolj navijati oziroma na stadionu poskrbeti za čim boljše atmosfero. Trend navijači sodelujejo v aktivnostih navijaške skupine, saj želijo slediti trendom, navijaški trend je namreč v zadnjih letih vedno bolj priljubljen in razširjen. Trend navijač skuša živeti in delovati v skladu z navijaškim načinom življenja, vendar le redko da pobudo za agresivno vedenje. Nasilje vrednoti kot sestavni del navijaškega trenda, zato se navadno pridruži pretepom in vzklikom. Tovrstni navijači pred tekmo pogosto uživajo alkohol in droge. Navijaču nasilnežu tekme predstavljajo prostor, kjer lahko izrazi svojo agresivnost. Stadion in mestne ulice so za nasilneža popolno okolje za sproščanje nakopičene »agresivne energije«. Ker je navijač skrit v množici, obstaja veliko manjša verjetnost, da ga kaznujejo za njegovo deviantno vedenje. Pogosto se nasilnež tudi hvali in izpostavlja svoje nasilne podvige. Pretepi in verbalni napadi pa nista edini vrsti deviantnega vedenja, ki se ju poslužuje nasilnež, temveč se pogosto zateka tudi h kraji in drugim podobnim oblikam vedenja. Navijač politični aktivist svojo navijaško skupino dojema kot idealni instrument za razglašanje političnih idej. Zanimivo pa je, da navijač politični aktivist politiko razume le kot protipomenki »prijatelj-sovražnik«, ne vidi pa neke sredinske poti. Pretepe in druge oblike nasilja začneja z ozirom na ekstremne politične motive.

Strukture navijačev se sicer razlikujejo od države do države, skoraj povsod pa med člani navijaških skupin prevladujejo mlajši moški srednjega oziroma nižjega družbenega sloja (Kovač, 2005). Navijači so na prvi pogled povezana skupina, ki jih znotraj sestavljajo trije sloji. V jedru skupine se nahajajo posamezniki, ki jim deviantno vedenje ni tuje. Njihova

zadolžitev obsega organizacijo navijanja in pretefov. Okoli njih najdemo mlajše člane skupine, ki se trudijo dokazati vredne za vstop v jedro skupine, zato radi pomagajo pri morebitnih pretefovih. V tretjem krogu pa najdemo posameznike, ki pomagajo skupini pri dokazovanju množičnosti skupine, čeprav v pretefovih ne sodelujejo. Van Limbergen in drugi (1987, v Košir, 1997, str. 11) izpostavljajo, da vsako navijaško skupino tako natančneje sestavljajo trije koncentrični krogi, in sicer

- »**vžigalno jedro skupine**«, ki je središče vsake navijaške skupine, v njem pa najdemo relativno majhno število posameznikov, ki pa so v navijaških aktivnostih najbolj vztrajni in dejavni. Glavnino jedra skupine predstavljajo vodje, ki se ukvarjajo s strategijo navijanja in poskrbijo tudi za navijaške rekvizite. Jedro skupine namreč skrbi prav za koordinacijo navijaških aktivnosti. Člani jedra so pogosto tisti posamezniki, ki dajejo pobudo za nasilno in drugo deviantno vedenje;
- »**privrženci jedra skupine**« vključujejo približno trikrat več oseb, kot jih najdemo v samem jedru, navadno gre za mlajše ljudi, ki se zbirajo okoli »vžigalnega jedra«. Najhitreje se odzovejo na obnašanje članov jedra, pripadniki pa vodje skupine posnemajo pri nasilnem vedenju in zelo pogosto sodelujejo v pretefovih z navijači nasprotne skupine;
- »**opazovalci dogajanja**« so zadnja skupina, ki šteje približno toliko ljudi kot jedro, njihova glavna aktivnost pa je spremljanje vedenja jedra in privržencev, čeprav v nasilniških aktivnostih ponavadi ne sodelujejo. V večini v tej skupino najdemo mladoletne člane in starejše privržence moštva.

3.4 Vpliv politike in medijev na posameznikovo vedenje

Velik vpliv na vedenje nogometnih navijačev imajo mediji in politika, saj veliko psiholoških in socioloških raziskav daje v nogometu pomembno vlogo prav njim, ki na številne načine vplivajo na posameznikove aktivnosti in razmišljanje. Zaradi njih postajajo športna tekmovanja kopija svetovne (ekonomske, politične in vojne) tekme, ki temelji na prevladi enih proti drugim. V današnjih časih velja, da je zmaga vse, kar šteje in to prinaša dobiček. Zato ni slučajno, da se igra na igrišču pretvarja v agresivno borbo za pozitiven rezultat. V vse to se vključuje tudi občinstvo, ki uporablja vsa sredstva za pomoč svoji ekipi. Tako postajajo stadioni arene, polne agresije, ki lahko eksplodira v največjo obliko nasilja. Primer tovrstnega vedenja je proslavljanje zmage Irana nad ZDA na svetovnem nogometnem prvenstvu v Franciji, leta 1998, državi sta bili še nedavno v vojni, kljub temu da se ne eni ne drugi reprezentanci ni uspelo uvrstiti v naslednji krog. To slavlje je bilo točno tako, kakor da bi jih premagali v prej omenjeni vojni s pravim orožjem (Božovič, 2007). Politika se je pametno vmešala v najbolj gledan šport na svetu, kjer lahko s svojimi političnimi oziroma motivacijskimi govori še bolj vplivajo na že tako visok nivo navijačevega vzburjenja in fanatičnosti. Poleg tega se držijo načela »kruha in iger«, kajti s tem lahko narodu kvalitetno prikrijejo vsakdanje družbene, socialne in ekonomske probleme v državi ali mestu.

Lep primer vmešavanja politike poznamo na naših prostorih bivše Jugoslavije. Vrcan in Lalić pojasnjujeta, kako so bili v času vojnega dogajanja na Balkanu navijači usmerjeni k združitvi v vojaške čete. Politika je izkoristila njihov nacionalni naboj, sovraštvo in organiziranost z legalizacijo nasilnega obnašanja. Navijaške šale in zastave je tako zamenjalo pravo orožje, ki jih je preko noči spremenilo v prave vojake. Subkultura navijačev je spontana, ciljno usmerjena in iznajdljiva, hkrati pretirana, toga, kaotična in, najpomembnejše, organizirana. Tako jih ni bilo potrebno posebej nagovarjati k prehodu na vojaške fronte. Toda tisti organi, ki so menili, da bo po vojni to subkulturo lahko nadzorovati, so se pošteno zmotili (Bjelajac,

2005). Seveda se mnoge organizacije borijo proti vmešavanju politike v šport, toda popolnoma onemogočiti njihovo delovanje na športnih prireditvah je skoraj nemogoče. Osredotočimo samo na špansko področje, kjer nogometni klub Barcelona še danes predstavlja in zagovarja katalonsko gibanje ter kjer v baskovskem klubu Athletic de Bilbao še vedno lahko igrajo le igralci, ki jim po žilah teče baskovska kri.

Mogoče imajo še večji in bolj neposreden vpliv na posameznika mediji. Nogomet in mediji živijo v nekakšnem sožitju, kjer mediji brezplačno oglašujejo nogomet, nogomet pa jim vsak dan daje potrebne iztočnice, ki vsakodnevno zapolnijo časopisne kolumne. V večini svetovnih držav ima nogomet status nacionalnega športa, zato uspe zbrati največ gledalcev. Časopisne strani največ prostora namenijo prav nogometu, ki vplivajo na mnenje navijačev o svoji in nasprotnikovi ekipi (Šoškec, 2008). Večina sociologov je mnenja, da je s pojavom televizije nasilje na nogometnih tekmah doživelo razcvet. Takrat so poleg igralcev glavni akterji postali navijači. Leta 1961 je zabeležen eden od prvih neredov navijačev Sunderlanda in Tottenhama v Angliji. Od takrat naprej se beleži mnogo več neredov (Kovač, 2005). Toda vprašanje je, kako lahko mediji negativno vplivajo na mnenje posameznikov, ki vodijo do deviantnega obnašanja pred, med in po tekmi. Kunczik in Zipfel (1998, v Obradović, 2007) menita, da izmišljene, nedokazane in naivne informacije v časopisih lahko privedejo do nasilja med navijaškimi skupinami. Tako je lahko preveliko pisanje o nasilju negativno za mnoge udeležence tekme. Nekateri navijaške skupine, ki jim je v interesu vandalizem, se hranijo s tem, kolikokrat so omenjeni v tisku. Čim večkrat se pojavijo v njim, tem bolje je to za njihovo prepoznavnost in "rating".

Mediji so hitro ugotovili, da jim pisanje o huliganstvu prinaša le dobiček, zato se je v preteklosti večkrat pripetilo, da so, namesto dogajanja na samem igrišču, opisovali le dogajanje na tribunah. Tako se je, oziroma se še, piše o vojni med dvema vojskama in ne športnem tekmovanju. Primeri naslovov, kot so »krvavi derbi« in »boj za prvo mesto«, se vsakodnevno pojavljajo v časopisih. Mediji seveda niso edini, ki so vzrok za huliganstvo, so pa eni izmed mnogih dejavnikov, ki vplivajo na pojav in širjenje tega fenomena (Šoškec, 2008). Že teden pred začetnim žvižgom sodnika mediji zelo dobro stopnjujejo napetost navijačev. Tako se med navijači začuti občutek pričakovanja samega derbija. Izjave navijačev, kot so »Ni pomembno, kakšna bo nogometna predstava njegovega moštva proti največjemu rivalu, pomemben je le rezultat. Dobra predstava bo le bonus k zmagi« ter »Zmaga proti sovražniku je najpomembnejša tekma v sezoni«, kažejo na njihovo manipulacijo nad navijačevimi subjektivnimi pogledi na tekmo (Football rivalries, 2009). Leta 2005 je hrvaški tisk pred velikim derbijem med Dinamom in Hajdukom cel teden večino prispevkov posvetil neredom hrvaških navijačev, ki so se nekaj tednov prej dogajali na Malti, in s tem spodbujali morebitne spopade navijačev obeh klubov. Glede na takraten odziv javnosti na forumih in povečano prodajo so si želeli ponoviti morebitne nemire in izgrede. Šli so celo tako daleč, da so pisali o ideji oblačenja živali v dres in transparentih, kot je »svinja debela«. Te ideje so bile prisotne predvsem zaradi takratnega prestopa nogometaša Nike Kranjčara iz Dinama v Hajduk. Ali je bilo to le naključje ali pa to kaže na nizko raven okusa urednika, ki je želel pokazati, na koga bi se navijači morali osredotočiti. Še en primer je ta, da sta na enaki strani prikazani dve sliki, na prvi so prikazani navijači Dinama s svojimi zastavami, na dnu pa dvanajstkrat manjša slika navijačev Hajduka s prižganimi baklami in stisnjenimi pestmi, ki apelirajo na vzorno vedenje enih in huligansko vedenje drugih. Tak primer je daleč od nepristranskega. Ustvarjanje medijskega dogajanja, ki daje preveliko pozornost izgredom in nasilnim skupinam navijačev, je nasprotje osnovnih pravil novinarstva in novinarske etike. Lažno prikrivanje resnice in napačno tolmačenje stvarnosti škodijo nogometu in novinarstvu. Iz tega lahko sklepamo, da predvsem nasilneži ustvarjajo medijsko dogajanje, ne le tisti na

tribunah, temveč tisti v medijih (Obradović, 2007). Mediji s svojim načinom pisanja o neredih in nacionalizmu na stadionih še bolj prispevajo k nacionalni nestrpnosti med navijači. To pa ni težko, saj v navijaških skupinah prevladujejo mladi, ki še nimajo povsem izoblikovane identitete, tako se jim zdi sovraštvo proti nekom, ki ni istega porekla, vere, narodnosti in rase, povsem normalno (Kovač, 2005).

3.5 Nogometni navijači z vidika teorije (socialne) identitete

»Kdo sem jaz? Komu pripadam? Kako me doživljajo in sprejemajo drugi? Kako jaz doživljam druge? Si želim biti drugačen, sam(o)svoj?« so vprašanja, ki si jih posamezniki tekom življenja zelo pogosto zastavljajo. Baumann (v Štirn, Štirn in Jeznik, 2007, 3) pa identiteto opredeli kot »interakcije med posameznikom in skupnostjo in je resna igra iskanja ravnotežja med svobodo in varnostjo«.

Ljudje celo življenje iščejo dejavnike, ki bi določili njihovo identiteto, in sicer iščejo skupine, ki jim želijo pripadati, kjer bi se počutili sprejete, varne in bi bili stalno del skupnosti, poleg tega pa se ves čas soočajo tudi s potrebo po individualnosti in edinstvenosti, ki določa posameznika in hkrati nagovarja druge, da opazijo to drugačnost in posameznika, skupaj z drugačnostjo, sprejmejo. Posameznik je zato pogosto razpet med željo po pripadnosti skupnosti in občutkom odtujenosti ter ogroženosti, ki temelji na predstavitvi lastne individualnosti. Ljudje se morajo držati pravil, uresničevati zahteve, ki jih postavlja družba, da si posameznik zagotovi sprejetje družbe, vendar imajo ta pravila tudi drugo plat, saj posameznika dušijo, ker jim ni zavezan in jih doživlja kot dejavnik, ki omejuje svobodo ter individualnost. Če predpostavljamo, da je skupnost eden najpomembnejših tvorcev identitete posameznika, želja po pripadnosti skupnosti sovпада z iskanjem tistega, kar posameznika od drugih članov ločuje. Pripadnost skupnosti nadalje ne ogroža individuuma in drugačnosti ter ne sili posameznika v socialno osamitev (Kroflič in Kratsborn, 2006, v Štirn idr., 2007). Strokovnjaki so poleg tega ugotovili še, da »družina, v kateri je prisotno nasilje, alkoholizem, različne oblike zasvojenosti, družina, v kateri prihaja do fizičnih in psihičnih zlorab, zanemarjanj ... gotovo ni okolje, ki bo pozitivno vplivalo na oblikovanje posameznikove identitete (Štirn idr., 2007).

Teorija socialne identitete predpostavlja logične zaključke in opisuje procese, ki posameznike vodijo k povezanosti s skupino, hkrati pa teorija pojasnjuje pomen socialne identifikacije za dotične posameznike. Člane skupine je namreč mogoče označiti glede na čustveno naravo, ki je povezana z zavedanjem o sebi in lastno samopodobo. V športnem svetu lahko vidimo mnoge vire močne in trajne socialne identifikacije, saj že športni gledalec svoje osebne psihološke težave hitro poveže z usodo izbrane športne ekipe. Cialdini s sodelavci (1976, v Crisp, Heuston, Farr in Turner, 2007) predstavlja študijo o »uživanju v reflektirani slavi«, ko se posameznik »sonči« v slavi nekoga drugega. S študijo dokazujejo preprosto moč zmage oziroma poraza nad kolektivnim samospoštovanjem in kolektivno zavestjo, kar je dober prikaz pomembnosti članstva posameznika v skupini, prikazan pa je tudi velik vpliv skupine na samopodobo le-tega. Avtorji poleg tega dokazujejo, da navijači, ki visoko vrednotijo svojo zvestobo klubu, to prav tako opredeljujejo kot pomemben del njihove identitete, saj (ne)uspeh ekipe enačijo s svojim lastnim oziroma osebnim (ne)uspehom. Navijači, ki se visoko identificirajo s klubom, izkazujejo višjo stopnjo sovražnosti in agresivnosti, večja verjetnost pa obstaja tudi, da poškodujejo člana/navijača rivalske skupine (Crisp idr., 2007).

Modeli socialne identitete torej posebej in vodijo do uvida v pomembnost socialnih kategorij, kar privede do večjega upoštevanja norm in standardov določene skupine. Reicher

(1987, v Van Hiel, idr., 2007) se nasprotno ne strinja, da pomanjkanje samozavedanja takoj privede do nasilja. Večje norme in samozavedanje po njegovih besedah pripomorejo k temu, da se skupina počuti močno in ne razpada. V kolikor pa je neka oseba izolirana iz skupine in ni član določene skupnosti, modeli socialne identitete zmanjšujejo pomen skupine in norme skupnosti, »nepoštenje« s skupnostjo pa vodi k večjemu spoštovanju osebnih norm in vrednot, ki nimajo tolikšne povezave s skupnostjo. Če torej nisi član skupine, te ne vodi toliko tok družbe, ampak tvoje lastno mišljenje in vrednote. Številne študije dokazujejo, da ima prav ta skupinskost oziroma skupina prevzemajoč vpliv na huligana, ki skupinsko socialno identiteto lahko pretvori v nasilno ali nenasilno smer. Socialna identiteta je bolj povezana z agresivnostjo, kakor pa izguba javnega in osebnega samozavedanja. Prav tako sta odprtost za izkušnje in potreba po vsečnosti v močni povezavi s skupinsko identiteto. Če družbeno okolje, v katerem navijač preživlja svoj čas, podpira agresivne odnose z navijači nasprotnih ekip, potem je povezanost med mišljenjem in vedenjem močnejša (Van Hiel idr., 2007).

Strokovnjaki torej potrjujejo, da so medskupinski konflikti in družbene motnje v veliki meri neizogibni, še posebno je to mogoče opaziti na športnih prireditvah, saj raziskave kažejo, da se je v zadnjem desetletju nasilno vedenje pojavilo na približno 10 % vseh nogometnih tekem v Veliki Britaniji. Huliganstvo in težave, ki jih le-to prenaša, tako žal postajajo stalnica mednarodnih turnirjev. Tovrstno vedenje lahko dobro pojasnimo s teorijo socialne identitete in modelom vedenja množica (Reicher, 1996, v Crisp idr., 2007). V povezavi z nogometom pa lahko socialno identiteto opredelimo na podlagi različnih čustvenih odzivov na grožnje znotraj skupine (npr. poraz ekipe), ki jih člani skupine doživljajo v povezavi s stopnjo zavezanosti in predanosti skupini oziroma s socialno identifikacijo (Crisp, Heuston, Farr in Turner, 2007). Pri visoki identifikaciji s skupino je bila zelo pogosto zaznana jeza, nasprotno pa je žalost bilo mogoče zaznati pri nižji stopnji identifikacije s skupino. Identifikacija s skupino prav tako predstavlja spremembe v tendenci izogibanja nečlanov skupine oziroma članov rivalske skupine. Posamezniki z nižjo stopnjo identifikacije se poleg tega bolj verjetno izognejo članom nasprotne skupine po izgubljeni tekmi, nasprotno pa visoka identifikacija pripomore k težnji, da posameznik pristopi k nasprotni skupini, enako velja tudi v primeru zmage. Občutek žalosti zato lahko opredelimo kot mediator razmerja med identifikacijo in izogibanjem. Visoka identifikacija nadalje vodi k višjemu samo-stereotipiziranju, homogenosti in medskupinskemu biasu, kar vodi v večjo stopnjo jeze in nasilnega vedenja nasproti rivalskim skupinam. Nižja stopnja identifikacije vodi k večji žalosti in izogibanju, še posebno v primeru groženj (Crisp idr., 2007). Aktivnosti, v katerih posameznik uživa, nosijo vlogo samodefiniranja in reprezentirajo osrednjo značilnost identitete posameznika. Takšna strast torej pripomore k definiranju osebe. Avtor dodaja primer navijača, ki strastno podpira svojo nogometno ekipo in ne gleda le tekme, temveč posredno navija tudi sam zase (poleg podpore svoji ekipi). Športni duh v tem primeru predstavlja del identitete – opredeljuje, kdo posameznik je, poznamo dva tipa strasti, in sicer **obsesivno** ter **harmonično strast** (Vallerand idr., 2008).

Obsesivna strast se nanaša na nenadzorovano nujo po vključitvi v aktivnosti, ki jih ima posameznik rad. Oseba si tako rekoč ne more pomagati in se mora vključevati v dejavnosti. Obsesivna strast je rezultat nadzorovanega ponotranjenja aktivnosti v identiteto posameznika. Posamezniki z obsesivno strastjo razvijajo egoistične samostrukture in sčasoma prikazujejo rigidno vključevanje ter trdovratno vztrajanje pri dotični aktivnosti. Posamezniki se zdijo prisiljeni vključevati v aktivnosti zaradi internih kontingenc (morebitnosti), ki le-te nadzorujejo (Vallerand idr., 2008). Posledično posameznik lahko ne izkusi pozitivnega učinka, celo obratno. Nuja po vključevanju posameznika sili v aktivnosti, dokler te ne prinesejo pozitivnega učinka. Govorimo lahko o psihološki odvisnosti od vključevanja v

aktivnost. Rigidna oblika obsesivnega vedenja lahko vodi v psihološke in fizične probleme, kot so poškodbe ali izgorelost. Navsezadnje obsesivna strast sčasoma v takšni meri okupira identiteto posameznika, da le-ta povzroča konflikte v drugih življenjskih aktivnostih posameznika, kot so intimna razmerja in problemi pri vključevanju v delo (prav tam). Nasprotno harmonična strast pomeni močno, vendar prostovoljno težnjo k vključevanju, poleg je torej občutek hotenja ali svobodne volje. Posamezniki s harmonično strastjo ne izkušajo nenadzorovane nuje po vključevanju v njim ljube aktivnosti, kljub temu namreč, da je aktivnost zanje pomembna, se še vedno zavedajo pomembnosti harmonije z drugimi vidiki posameznikovega življenja. Hodgins in Knee to dokazujeta s trditvijo, da se s harmonično strastjo avtentično sebstvo integrira v igro. Poudarjeni so tudi pozitivni učinki harmonične strasti na druge življenjske aktivnosti. Nadzor nad svojimi aktivnostmi namreč posameznika vodi v fleksibilno vztrajnost, kar pomeni, da v vključevanju in izvajanju aktivnosti oseba vztraja le, če pričakuje pozitiven učinek (npr. zabavo, dobro počutje ...). Če pogoji postanejo dolgoročno negativni, se vključevanje v aktivnosti zaključi. Harmonična strast pomeni, da je aktivnost velik del posameznikovega življenja, vendar pa ne prevzame vodilne vloge v identiteti le-tega. Pričakovati je mogoče le malo konfliktov z drugimi interesi, vpliv na življenje s partnerjem in delo pa je minimalen. Z ozirom na dualistični model strasti se posamezniki z močno ekipno identifikacijo v športu v svoji identiteti identificirajo kot člani ekipe (ekipa se ponotranji v identiteti) (Vallerand idr., 2008).

Nasilje med navijači predstavlja bistveni pomen za procese samoidentifikacije in začetek moškosti. Navijači so socializirani v nasilnih kulturah, kjer so vnaprej določeni vzorci obnašanja (Finn, 1994, v Bebbler, 2012). Armstrong (1998, v Bebbler, 2012) pravi, da je nasilje v nogometu pojav, ki določa potrditev kvalitete moškosti in omogoča socialno druženje. Tudi nogometna rivalstva so se kovala okoli oblikovanja identitete, povezovali so se tisti, ki so imeli skupne ideje in poglede na svet, ter nasprotovali vsem drugim, katerih ideje so bile nasprotne (Giulianotti, 2001, v Bebbler, 2008). Spodbujanje ekipe torej pomeni tudi podpirati nasilna dejanja in sodelovanje v njih. V kolikor podpiraš eno ekipo, je povsem samoumevno, da nasprotuješ drugi ekipi, ki jo podpirajo rivalski navijači. Boj med navijači je zato podprt z močnim občutkom agresije, ki se lahko hitro pretvori v nasilje. Navijači namreč niso le pasivno občinstvo, temveč imajo velik vpliv na dogajanje na igrišču. V svoj vpliv na nogometno tekmo in igro nogometišev verjame večina navijačev, zato skušajo na različne načine pomagati svoji ekipi in zмести nasprotne igralce. Tovrstna prepričanja so lastna tudi igralcem, trenerjem in medijem, ki svoje igralce spodbujajo k čim bolj glasnemu navijanju in številčni udeležbi na tekmi. Prav takšna prepričanja pa dokazujejo pomembnost odnosa med ekipo in navijači. Kljub temu strokovnjaki menijo, da navijači lahko na ekipo vplivajo tudi negativno, saj se proti njim pogosto obračajo z žaljivkami, žvižgi in drugimi načini provokacij. Zaradi prepričanosti v lasten močan vpliv na nastop igralcev in končni izid tekme večina navijačev čuti, da so srce določenega nogometnega kluba. Nikakor torej ni presenetljivo, da se navijači ne le bližnje identificirajo s klubom, temveč klub postane njihova identiteta. Nogometni klub postane del navijačeve socialne identitete, kar pomeni, da je posameznik emocionalno in kognitivno povezan s klubom, intenzivna identifikacija navijačev s svojim moštvom pa prikazuje tudi nekaj razlogov za množično nasilje, povezano z navijaško kulturo (Giulianotti, Bonney in Hepworth, 1994). Udeležba na nogometnih tekmah ponuja vrsto različnih potencialnih vlog, od gledalca do fanatičnega podpornika (Giulianotti idr., 1994). Udeležencem nogometnih tekem zagotavljajo priložnosti, ki privedejo do globokega občutka skupnosti, prihaja do navdušenja nad tokom množice oziroma skupine. Raziskave kažejo, da je krajevna oziroma lokalna identiteta, med najpomembnejšimi za posameznika. Kaže se kot močan simbol posameznikove »namišljene skupnosti«. Večina izraža močne in pozitivne emocije, do svojega lokalnega območja. Tako so se ustanavljati nogometni klubi, ki

so na ta način predstavljali in zastopali določeno območje. Postali so najbolj čvrsta združba ter ponos lokalnega območja (Giulianotti idr., 1994).

3.6 Občutek pripadnosti in zvestoba klubu

Mnogi zatrjujejo, da se z ljubeznijo do nogometnega kluba že rodiš, posameznik pa že v rani mladosti skuša čim bolj posnemati svoje vzornike, tj. družino, ki otroka že od malih nog uči razlikovanja med »mi« in »oni«. Otrok se tako v prvi vrsti odloči za navijanje za klub, ki ga podpirajo tudi člani njegove družine (seveda če družina spremlja šport in posameznik izkazuje zanimanje za šport). V obdobju adolescence se pripadnost kluba še bolj oblikuje, lahko je močna, lahko se porazgubi, predvsem zaradi drugačnega pogleda na svet in šport. Občutek pripadnosti se gradi tako, da se posameznik najprej identificira s klubom. Identifikacija s klubom je športne in zgodovinske narave, pripadnost skupini z zvestimi navijači in bogato zgodovino pa človeka navdaja z občutkom ponosa (Stuivenberg, 2008). Stadion je za navijače sveti prostor s posebnim pomenom, predvsem zaradi skupnih izkušenj in doživetij. Ta center lokalnega in nacionalnega ponosa pomaga navijačem graditi ne le osebno, temveč tudi kolektivno identiteto znotraj nogometnega okolja (Bebber, 2012). Ob nošenju enakih barv oblačil, množici navijačev, ki se bližajo stadionu, skupaj vzklikajo in prepevajo pesmi, se med člani skupnosti občuti velika pripadnost skupini. Nenavadno ni niti objemanje in poljubljanje, kar drugače med neznanci ne velja za povsem običajno vedenje (The emotions of a fan, 2009). Biti navijač pomeni predvsem podpiranje nacionalne ekipe, v posameznikih in skupnosti pa je izzvanih veliko različnih čustev, ki so lahko domoljubna oziroma imajo temelje tudi v zgodovini, politični pripadnosti, kulturi in celo religiji. Navijaštvo je tako močno povezano z identiteto in identifikacijo posameznika. V kolikor je nekdo član skupine, to pomeni, da ga drugi (in se tudi sam) opredeljuje za različnega od skupine navijačev drugega kluba (Stuivenberg, 2008). Poleg strastnih in povsem predanih navijačev pa poznamo še takšne, ki za svoj klub navijajo le takrat, ko jim gre dobro oziroma zmagujejo. Takšno navijanje je mogoče opaziti v Sloveniji, kjer se na tekmah prve slovenske lige zbere do tisoč ljudi. Izjemo predstavlja le nogometni klub Maribor. V ostalih nogometnih ligah (angleški, nemški, brazilski ...) takšnih primerov ne najdemo.

Navijači namreč svojo pripadnost in zvestobo klubu poleg tega izkazujejo z nakupom sezonskih vstopnic, se odpravljajo na gostovanja in tekme evropskih ter nacionalnih pokalov. Vstopnice niso poceni, pa vendar so posamezniki kljub težkim ekonomskim časom pripravljeni odšteti tolikšne vsote denarja. Pozabljanje vsakdanjih problemov in pobega iz realnosti pa ne občutijo le strastni navijači, temveč je pripadnost navijaški skupini zelo pomembna tudi za huligansko usmerjene navijače. Huligani so podkultura oziroma alternativno usmerjeni navijači, kje pravila konformne družbe ne veljajo več. Vsakemu članu takšen svet ponuja priložnost, da postane pomemben. Huliganska skupina za člane predstavlja umik od vsakdanje bede, je mesto razburljivih in senzacionalnih doživetij, kjer je dovoljeno uživanje alkohola in drog in kjer je vsaka vrsta kriminalnega vedenja upravičena ter članom celo pomaga pri vzponu na hierarhični lestvici. Med člani je mogoče opaziti veliko solidarnost, tudi najmlajšim članom je ponujena priložnost za učenje deviantnega obnašanja, ki je do neke mere od članov celo zahtevano. Posamezniki se v skupini zato pogosto obnašajo tako, kot se sami ne bi nikoli (Kovač, 2005). Tudi huligane k visoki identifikaciji in posvetitvi življenja ekipi vodi strastnost (strast) in je povod celo za organiziranje življenja na podlagi urnika ekipe. Poznamo dva različna tipa strastnosti, kjer je prvi tip povezan s prilagodljivimi izidi, drugi pa z neprilagodljivo naravo oziroma osebnostjo posameznikov (Vallerand, 2008). Naj izpostavimo še to, da se družbene skupine glede na različne interese zelo hitro oblikujejo in ustvarijo, vendar prav tako hitro tudi razpadajo, zopet v skladu s spremembo interesov in

uresničitvijo želja. Včasih se zdi, da je edina stalnica v življenju le spreminjanje (Medveš, 1991, v Štirn idr., 2007) in da je posledica spreminjanja vedno pogostejša izključenost in izrazitejši občutek odtujenosti med posamezniki. To Strike (v Štirn idr., 2007) definira kot največjega in najbolj usodnega sovražnika skupnih okvirjev, zato je tudi tu potrebno iskati vzroke za naraščanje disciplinske problematike.

3.7 Vzroki za huliganizem in odklonsko vedenje posameznika

S. Cecič Erpič (osebna komunikacija, april 2012) meni, da na obnašanje skupine navijačev vplivajo podobni dejavniki kot na druge skupine. To so fizični dejavniki, socialni dejavniki, osebne značilnosti ter kultura in nacionalni značaj. Prentice-Dunn in Rogers (1982, 1989, v Van Hiel, idr., 2007) razlikujeta med dvema procesoma, ki lahko vodita k nasilnemu vedenju. Prvi proces v deindividualizacijskem modelu je izguba osebnega samozavedanja, ko ljudje izgubijo stik z lastnimi normativi in standardi, ki običajno gradijo njihovo obnašanje. Takrat je omajana njihova samoregulacija, zato je verjetnost za odklonsko vedenje večja. Drugi proces je izguba javnega samozavedanja, ki lahko privede do anonimnosti in pomanjkanja odgovornosti. Posameznik se agresivno obnaša zato, ker ne želi trpeti negativnih posledic v družbi (npr. biti zavržen). Arms in Russell (1997, v Van Hiel, idr., 2007) poudarjata, da so posamezniki, ki so v preteklosti že sodelovali v posameznih oblika nasilja, bolj nagnjeni k temu, da to ponovijo. Za problem nasilnega skupinskega vedenja obstajata s psihološkega vidika dve razlagi, kjer se prva osredotoča na individualne psihološke razlike posameznike in njihov odnos do nasilja, druga pa je pojasnjena v smislu izgube posameznika oziroma v iskanju njegove prave identitete. Tu vključujemo tudi pomanjkanje posameznikove odgovornosti in čustev. V odločitvah za nasilno vedenje veliko vlogo igrata še posameznikov odnos in stališče do pravnih ogranov ter institucij z avtoriteto (Shields in Whitehall, 1994, v Van Hiel, idr., 2007). Mills, Kroner in Ford (2001, 2002, v Van Hiel, idr., 2007) pa poleg posameznikovega odnosa poudarjata, da se ljudje skušamo vesti tako, da zadovoljimo norme ostalih ljudi oziroma družbe. To pomeni, da počnemo stvari, ki jih družba prepozna kot pravilne, vendar pa ni nujno, da je naše mnenje enako. Velik pomen torej nosi tudi doseganje statusnega položaja v družbi.

Na področju bivše Jugoslavije se navijači v zadnjem času zatekajo k načinom navijanja, ki so bili v Angliji najpogostejši v osemdesetih letih, zdaj pa jih skoraj ne vidimo več, predvsem zaradi ostrih zakonov, kamer in drugih oblik nadzora. Takrat so se v Angliji huligani identificirali z oblačenjem v bogate znamke, kot so Fred Perry, Lonsdale in ostale, ki so na tem področju dobile veljavo šele pred nekaj leti (Perasović in Bartoluci, 2007). Katastrofalne posledice nasilnega obnašanja navijačev na nogometnih tekmah niso nobena redkost, saj je nasilje pogosto na prvem mestu, sama športna igra pa se znajde šele na drugem. V takih situacijah pade v vodo vsak smisel športnega tekmovanja na samem igrišču (Božovič, 2007). Zelo znana je katastrofa, ki smo jo omenili že med zgodovinsko najbolj odmevnimi navijaškimi katastrofami in se je zgodila na stadionu Heysel, ko sta se Bruslju spopadla Juventus in Liverpool. Nevtralen teren za obe moštvi ni pripomogel k pozitivnemu vzdušju, namesto tega se je rezultat pokazal v obliki 30 mrtvih in okoli 350 ranjenih navijačih. Takrat je bila sama tekma v drugem planu, vandalizem in destrukcija pa v prvem, najbolj brutalnem načinu (Kovačević, 1987, v Božovič, 2007). Povsem nasprotno situacijo pa najdemo na Danskem, kjer je večina navijačev znanih po imenu roligans, ki so pravo nasprotje huliganov in predstavljajo neke vrste miroljubne navijače. Tako na Danskem ne beležimo primerov nasilja (Kovač, 2005). Kovačević je prepričan, da je tovrstno nasilje povezava med ilnixom in agonom. Navijači vedno manj reagirajo na lepe gole, akcije, pošteno igro in učinkovite poteze igralcev, po drugi strani pa se hitreje odzovejo na negativne impulze, kot so groba igra,

sojenje in nezaslužena zmaga (Božovič, 2007). Abraham H. Maslow je mišljenja, da je destruktivno obnašanje rezultat nekega vidljivega razloga, reakcije na neko drugo stanje, ki je proizvod in ne primaren izvor. Človekovo obnašanje pa ni determinirano samo z notranjo motivacijo, ampak tudi z zunanjimi dejavniki, kot so pritiski družbe in okolja (Božovič, 2007).

Po Freudovem mnenju je agresivno vedenje v človeku prirojeno, ne more se ga otresti, lahko ga le nadzoruje. Meni, da ima vsak posameznik v sebi thanatos (nagon smrti), ki teži k smrti. Destruktivna energija se mora iz človeka izražati in usmerjati navzven, da ne bi prišlo do samouničenja in to izražanje privede do katarze (Šoš, 2008). Lorenz se strinja s Freudom in dodaja še to, da ima človek v sebi instinkt za borbenost, ki je posledica naravne selekcije (prav tam). Bandura (1979, v Šoš, 2008) pa podaja ravno nasprotno trditve, in sicer naj bi se ljudje učili, kdaj je potrebno biti agresiven in proti komu. Navijači najraje hodijo na gostovanja. Takrat s svojo številčnostjo preplavijo mestne trge in trgovske centre mesta, v katerega so pripotovali. S tem dajejo močan znak domačim navijačem in prebivalcem tega območja, saj poudarjajo svoj prihod. Nekdo se spominja, »hodil sem po glavni cesti in nenadoma je morje mladih preplavilo celotno cesto. Takrat je bilo prvič, da sem resnično videl moč teh mladih, ki so bili kot skupina in strašili ljudi«. Ta skupina je nato želela še več pozornosti, zato so začeli plesati in skakati po parkiranih avtomobilih, brcati, lomiti in metati vse predmete, ki so jim prišli na pot. Ta naključna nasilna dejanja niso imela svojega namena. S tem so iz sebe zlili vso tesnobo in jezo ter ustražovali lokalne ljudi in policijo. Takšno vedenje so sprejeli kot lastno nagrado (Bebber, 2008). Gary Armstrong in Richard Harris (1991, v Bebber, 2008) sta dokazala, da posebnosti kulturnega oblikovanja identitete in sociološke interakcije med skupinami spodbujajo nasilje, in sicer kot izraz socialne kohezije ter lojalnosti skupini. Fanuko, Magdalenić, Radin in Žugić (1991, v Perasović in Bartoluci, 2007) so z rezultati raziskave potrdili zanimivo dejstvo, saj so dokazali, da imajo »agresivni navijači« več skupnega s preživljanjem prostega časa navadne mladine kakor z drugimi navijači istega kluba. Subkulture mladih navijačev namreč ne zanimajo potek tekme, sodniške odločitve in vedenje igralcev, ampak so bolj osredotočeni na vedenje nasprotnih navijačev, policije in na aktivnosti pred ter po tekmi, v lokalnih in diskotekah.

3.7.1 Nacionalizem

Agresivno vedenje navijačev je pogosto posledica nacionalizma, ki ga v nogometu najpogosteje najdemo v dvobojih državnih reprezentanc tistih držav, ki so bile nekoč v vojni. Tako poznamo rivalstva med Južno in Severno Korejo, Francijo in Anglijo, Rusijo in Finsko, Nemčijo in Nizozemsko ter še bi lahko naštevali. Nam je najbolj znano oziroma najbolj blizu rivalstvo med državami nekdanje Jugoslavije. Najbolj izrazita je napetost v trikotniku med Hrvaško, Srbijo ter Bosno in Hercegovino. Med njimi pa ne gre le za dejanja nacionalne nestrpnosti, temveč gre tudi za versko nestrpnost, ki se ji bomo posvetili v nadaljevanju.

Benedict Anderson (1998) nacionalizem opisuje kot patologijo sodobne razvojne zgodovine, ki je podoben kot nevroza in je torej v večini neozdravljiv. Po avtorjevem mnenju bi bilo nacionalizem lažje obravnavati kot pojem »sorodstvo« ali »verstvo«, ne pa kot ideologijo, kot sta npr. fašizem in liberalizem. Z antropološkega vidika predlaga sledečo definicijo naroda: »Narod je zamišljena politična skupnost - zamišljen je hkrati kot notranje omejen in kot suveren« (Anderson, 1998, 14). Narod je zamišljen, zato živi v predstavah ljudi. Ne poznamo namreč pripadnika enega naroda, ki bi poznal vse svoje sočlane, pa vendar se posamezniki počutijo povezani v skupnost. Skupnosti tako razlikujemo po načinu, kako so zamišljene. V naših predstavah narod lahko opišemo s tremi glavnimi lastnostmi, in sicer

- je narod omejen (ima končne, čeprav spremenljive meje, za katerimi bivajo drugi narodi),
- narod je suveren (svoboden in samostojen) in
- narod je skupnost (predstavljamo si, da med sočlani vlada tovarišstvo).

Avtor izpostavlja še, da v primeru reduciranja nasprotnikovih lastnosti le na njegovo biološko fiziognomijo izbrišemo zavest o narodnosti (npr. poševnooki, črnci ...), s čimer je zanikana narodnostna pripadnost. Rasizem zato izhaja iz ideologije razreda in ne ideologije naroda, vendar o tem več v nadaljevanju.

Nacionalizem je izraz družbenih kriz in globalnih družbenih odnosov, ki se lahko odražajo tudi skozi nasilna obnašanja navijačev na stadionih. Ne da se ga opisati brez družbenega konteksta, ker je družba krivec za njegov pojav. Če se navijač na stadionu identificira z narodom, kateremu pripada, in športni dogodek smatra skozi prizmo mednarodnega rivalstva, potem lahko pride do takšnega sovraštva, ki privede do nacionalizma. Na žalost imamo takšne primere imamo na področju bivše Jugoslavije še danes. Leta 1990 je prišlo do groznic izgrediv v Zagrebu, kjer se tekma med Dinamom in Crveno Zvezdo ni nikoli odigrala do konca (Kovač, 2005). Nacionalizem na področju nekdanje Jugoslavije namreč predstavljajo predvsem Delije, navijači Crvene zvezde iz Beograda. Njihov nekdanji vodja Arkan, ki je bil v bližnji zvezi z Miloševićem, je veljal za simbol hrabrega patriota, zagovornika srbskega naroda in nacionalne ideje. Vsak dan so se v medijih vrtele njegove slike, zato je postal srbski vojskovodja in ikona velikosrbskega nacionalnega mita o »Srbih kot nebeškemu narodu« (Šoš, 2008).

V klubskem nogometu je sicer najbolj izrazit primer nacionalizma v Španiji, in sicer se v treh regijah, ki se ne želijo identificirati kot španski narod ter že vrsto let zahtevajo avtonomijo. To so Galicija, Baskija in Katalonija. Nogometni igralci teh regij dolga leta sploh niso želeli igrati za špansko nacionalno reprezentanco. Še več, baskovski klub Athlétic de Bilbao, ki je, mimogrede, tudi prvi ustanovljen klub na španskem ozemlju (1898), že več kot 100 let goji politiko, da zanj lahko igrajo samo igralci z baskovsko krvjo v sebi. Lahko bi rekli, da se jim ta politika obrestuje, saj so poleg Reala iz Madrida in Barcelone edini klub, ki še nikoli ni izpadel iz prve Španske nogometne lige (Goig, 2008). Največji nacionalizem se je v Španiji čutil v obdobju Francovega vladanja. Nogometni klub Barcelona ali, z drugimi besedami, ponos Katalonije, je bil središče junaškega upora proti Francovi vojaški diktaturi. Samo na stadionu Camp Nou so lahko Katalonci na ves glas kritizirali režim v svojem maternem jeziku, ki je bil takrat sicer prepovedan. Kljub temu da se Barcini navijači ponosno hvalijo z uporom na Camp Nou stadionu, nikakor ne morejo pojasniti, zakaj Franco stadiona ni preprosto zaprl. To bi storil zlahka, vendar pa je navijačem dovolil, da so se po mili volji izživljali. Tudi Franco tega nikoli ni pojasnil, vendar pa je namen jasen - speljati politično energijo Kataloncev v neškodljivo zabavo. Tudi zato se verjetno Katalonci niso nikoli resno uprli Francu, kakor recimo Baski, ki so s terorističnimi napadi grozili Madridu. Skozi zgodovino je Katalonija ves čas gospodarsko napredovala, toda politično je postajala vedno bolj podrejena. Vsa politična moč je bila namreč zbrana v Madridu. Predstavniki Katalonije so bili ogorčeni, saj so jim po njihovem Kastiljci vsiljevali špansko kulturo in jezik. Vendar je glavni razlog, zakaj je Franco sovražil Barcelono, bila prav njegova obsedenost z nogometom ter fanatično navijanje za Real iz Madrida. Ni namreč naključje, da je državna televizija prenašala največ tekem Reala iz Madrida. Med državljansko vojno so ubili Barcinega predsednika in bombardirali poslopje, kjer so hranili Barcine trofeje. Vse to se je preselilo tudi na nogometne zelenice. V letu 1943, ko sta se kluba pomerila v polfinalu španskega pokala, je tik pred začetkom tekme v Barcino slačilnico prišel direktor državne varnosti in igralce opozoril, da so se mnogi šele ravnokar vrnili v Španijo, od koder so pobegnili med

vojno in da so tukaj le zaradi velikodušnosti oblasti. Barca je to tekmo izgubila z 11 proti 1 (Foer, 2005). Francov režim naj bi tudi pomagal pri nakupu najboljšega nogometaša tistega časa, Argentinca Alfreda di Stefana, s katerim se je Barcelona že pred tem dogovorila za sodelovanje, na koncu pa je pristal pri njihovem največjem rivalu. Leta 2000 je takratni kapetan Barcelone, Portugalec Luis Figo, za rekordnih 37 milijonov funtov prestopil v Real. Pristno sovraštvo je takrat na srečanjih doseglo svoj vrh. Poleg vseh možnih stvari, ki so padle na igrišče, ko je kot izvajal Figo, smo lahko videli tudi prašičjo glavo (Fitzpatrick, 2012). Od leta 1904 igra katalonska nogometna reprezentanca prijateljske tekme z ostalimi državami, njihovo število pa se je po letu 1997 zelo povečalo, iz česar lahko sklepamo, da se nacionalna zavest prebuja. Nekdanji igralec Barcelone, Bulgar Hristo Stoičkov, je svoje mnenje o Realu izrazil: »Raje se na mestu vdrem v tla, kot pa da bi igral za Real. Pravzaprav nočem govoriti o njih, saj mi gre pri tem na bruhanje« (Foer, 2005). Še ena legenda Barcelone, Nizozemec Johan Cruyff, je svojega otroka poimenoval z imenom Jordi, ki je bilo v Španiji tisti čas prepovedano. Njihovo mnenje je, da tujci lahko postanejo Katalonci, kajti po katalonskem prepričanju se narodnost pridobi, ne nasledi. Potrebno se je samo naučiti katalonščine, zaničevati kastiljsko Španijo in ljubiti Barco. Katalonski nacionalizem ni rasna ali teokratska doktrina, marveč izključno skupinska religija državljanov. Majice z napisom Katalonija torej ne predstavljajo Španije, kar dokazuje največjo vrlino katalonskega nacionalizma – njegovo odprtost, saj z veseljem sprejemajo tujce, ki so postali vneti zagovorniki klubske politike. A ta Barcina t. i. temna plat ima svojo svetlo nasprotje, saj je presenetljivo, da Barcini navijači, kljub svojemu sovraštvu do Realu, čutijo tako malo jeze do pristašev madridskega kluba. To lahko opišemo kot posledico tega, da ne sovražijo ljudi, ki navijajo za njihovega nasprotnika, ampak sovražijo idejo kastiljske politike. In čeprav skoraj cela Katalonija zahteva odcepitev, si po drugi strani ne želijo uničiti spektakla, ki ga ponuja samo El Clasico, skupaj z največjimi igralci in trenerji nogometnega sveta.

3.7.2 Verska nestrpnost

Vroč kri na in ob igrišču povzročajo številne miselnosti v glavah navijačev, mnogi izgredi so nastali tudi zaradi verske pripadnosti. Že iz zgodovine je znano, da mnogi prepiri, nesoglasja, sovraštva in posledično vojne med narodi nastajajo prav zaradi vere. V svetu je tako, da je bilo krščanstvo vedno primarno verstvo, zato so ga z vojnami skušali širiti in hkrati zatreti druga verstva. Vendar je žalostno dejstvo, da je verska nestrpnost prodrla tudi v svet športa in posledično tudi v nogomet, kjer tudi navijači zagovarjajo vsak svoje versko stališče in ob tem ne sprejemajo prepričanj nasprotno mislečih. Najbolj znano nogometno rivalstvo, ki ga obdaja verska nestrpnost, je škotski »Old Firm« derbi. Edinstven je predvsem zato, ker kluba Glasgow Celtic in Glasgow Rangers prihajata iz istega mesta, tako da so navijači enega in drugega kluba vseskozi v kontaktu, naj bo to v službah, družini ali pa kje drugje. Naj pojasnimo, za kakšno versko nestrpnost gre.

Navijači Celtica so večinoma priseljenci iz Republike Irske, ki je znana po svojem močnem krščanstvu. Na drugi strani pa so navijači Rangersov britanske krvi, ki spoštujejo britansko krono in so v večini protestanti. Slednji na medsebojnih tekmah brez kakšne vesti na ves glas prepevajo » Hej, hej mi smo Billyjevi fantje«, s tem se razglašajo za naslednike tolpe, ki je med obema vojnoma preganjala glasgowske katolike in ustanovila kraljevo podružnico Ku Klux Klana. Na drugi strani policijske razmejitvene črte pa lahko slišimo pesmi o junaštvi IRE, ki se na koncu končajo s stavkom »pof.. kraljico«. To rivalstvo govori tudi številne grozljive pripovedi o tem, kako so mnogi izgubili službo, ker so navijali za napačno moštvo ali pa so bili pretepeni in celo umorjeni, ker so nosili napačen dres v napačnem delu mesta. V resnici naj bi sicer šlo za nadaljevanje nikoli dokončanega spora protestantske reformacije.

Med vikendom, kadar poteka v mestu derbi, naj bi na urgenco sprejeli devetkrat več ranjencev kot običajno. Očitno nihče ne sovraži tako kakor sosed svojega sosedu. V prvih dveh desetletjih dvajsetega stoletja se je v Glasgowu nakopičilo mnogo etničnega sovraštva. V mesto se je iz Belfasta preselila protestantska ladjarska družba ter s sabo pripeljala tisoče protestantskih delavcev, ki so že od prej z zaničevanjem gledali na katolike. Zaradi takratnega padca nemške in ameriške industrije je Škotska začutila veliko gospodarsko depresijo. Z brezobzirno bitko za skromno število delovnih mest se je začelo iskati krivce za nastali položaj in Škotska cerkev je s prstom pokazala na irsko nadlogo. Takrat je mestni derbi postal zares krvav (Foer, 2005).

Celtic je v svoje vrste že zgodaj povabil tudi nekatoliške igralce, pri Rangersih pa so do leta 1989 lahko igrali ali vodili klub le protestanti. Takrat pa je v klub prišel nekdanji igralec Celtica, Johnston, ki je pričakovano povzročil negotovanje navijačev, kateri so zažigali letne vstopnice in klubske šale. Tudi Celticovi navijači so se obrnili proti njemu ter mu grozili z grafiti po mestu. Vendar je Johnston začel prepevati protikatoliške pesmi, kajti že tako ga je pol mesta sovražilo in si ni mogel privoščiti, da bi se proti njemu obrnili tudi lastni navijači. Od takrat so imeli Rangersi v ekipi veliko tujcev, najbolj zanimiv je bil njihov kapetan iz Italije, Lorenzo Amoruso, ki je sam katolik in ima glavno besedo pri doseženem zadetku svoje ekipe, ko z rokami spodbuja navijače, naj še glasneje prepevajo protestantske pesmi. Kluba netita etnično sovraštvo in ga ne preprečujeta, ker dobro vesta, da je to sovraštvo vir dobrega zaslužka. Zato tudi ime derbija »stara firma«, saj je jasno, da imata oba kluba od medsebojnega sovraštva le koristi. Če citiramo navijača: »V nogometni klub Rangers sem dobesedno zatrapan. Če bi moral izbirati med službo in Rangerji, bi izbral Rangerje. Če bi moral izbirati med ženo in Rangerji, bi si tudi izbral Rangerje« (v Foer, 2005). Očitno navijač v življenju potrebuje to, da s prijatelji popije nekaj piv, se odpravi na pot do prizorišča in na ves glas vpije fanatične pesmi.

Da bi povezali nacionalizem z versko nestrpnost se vrnimo na nam bližje področje nekdanje Jugoslavije. Na Balkanu je zveza med športom in politiko dobro izražena, saj imajo enako socialno-psihološko strukturo, to so igra, tekmovalnost in spektakel. Veliko je mednacionalnih trenj, toda poseben primer je Bosna in Hercegovina, kjer se država deli na tri etnične skupine, Bošnjake (muslimani), Srbe (pravoslavni kristjani) in Hrvate (katoličani). Vojna je pustila posledice, ki jih ljudje še vedno ne morejo kar tako pozabiti. Že njihova nogometna zveza je imela problem, ker je bila edina članica FIFE s kar tremi predsedniki. Prihajalo je tudi do trenj znotraj reprezentance, saj so za njih igrali predstavniki vseh treh etničnih skupin. Zaradi tega jih je FIFA želela suspendirati iz vseh tekmovanj. Trenutno tako za reprezentanco igrajo večinoma le Bošnjaki. Problem je v tem, da v istem ali pa sosednjem mestu oziroma vasi živijo manjšine obeh narodnosti, zato po končanih tekmah prihaja do izražanja nacionalizma in verske nestrpnosti z različnimi petjem, ki žali nasprotnika. Nestrpnost in sovraštvo sta šli še dlje kakor od medsebojnih tekem. Leta 2008 je v Avstriji na svetovnem prvenstvu v nogometu potekala tekma med Hrvaško in Turčijo. Po tekmi je prišlo do spopada med navijači Turčije in Hrvaške, hkrati pa so zabeležili spopad med Hrvati in Bošnjaki, ki živijo v Mostarju. Na drugi strani države v Banja Luki, kjer večinoma živijo Srbi, pa je po porazu Srbije nad Avstralijo prišlo do izgrede, saj so njihovi navijači razbijali katoliške in islamske trgovine po mestu (Vejnović, Lalić in Palmiotto, 2012). Pred razpadom Jugoslavije je eden izmed športnih dogodkov predstavljal uvod v nacionalne spopade, to je bila tekma med Dinamom in Crveno Zvezdo, maja 1990, v Zagrebu. Septembra 1990 pa je bila v Splitu tekma med Hajdukom in Partizanom, kjer je bila zažgana jugoslovanska zastava. Takrat so novinarji časopisa Slobodna Dalmacija napisali prispevek z naslovom »Dan, ko je umrla Jugoslavija«. Sociolog Dražen Lalić je dejal, da takrat, ko je zažgana zastava, začnejo

ljudje umirati. Ta sreda je simbolično napovedala konec skupne države Jugoslavije, kar se je žal kmalu tudi v resnici zgodilo (Đorđević, 2012).

3.7.3 Rasizem

V času prestižne evropske nogometne Lige prvakov vsako leto lahko vidimo oglas, ki je nastal pod taktirko UEFA in zagovarja množičen boj proti rasizmu. Vendar pa ne glede na trud in težnjo po preprečitvi tovrstne oblike obnašanja, na in ob stadionu še vedno prihaja do rasističnih žaljivk. Med bolj odmevnimi rasistično obarvanimi dogodki je tudi tekma španskega prvenstva med Villarealom in Barcelono, kjer je v času izvajanja kota v smeri Brazilca Danija Alvesa priletela banana. Nogometaš je banano olupil in pojedel, s čimer je na najbolj izviren in zabaven način odgovoril navijaču, žal pa so tako zrele reakcije redke (McGowan in Gittings, 2014). Rasizem se je sprva pojavljal v Angliji, Nemčiji in Italiji v obliki žaljenja igralcev drugačne rase, uporabe nacističnih simbolov navijanja, z vzkliki groženj o linčanju, zažiganju in umorov. Seveda je njihov namen le provokacija igralcev, toda vsako tako potezo navijačev je potrebno kaznovati (Kovač, 2005).

Rasizem in nacionalizem sta sestavni del nogometnih tekem. Razlog leži v tem, da navijače pogosto vodijo napačne osebe, katerih osnovni cilj je le provokacija (Kovač, 2005). Ko so začeli v Angleško ligo prihajati temnopolti igralci, je bilo metanje banan in njihovih olupkov najbolj priljubljen način protestiranja. Tak način demonstracij je spomnil na britansko kolonialno preteklost in prevlado belopolte rase. Garry Thompson in Danny Thomas, dva temnopolta igralca, ki sta takrat igrala za Coventry, se tako spominjata tekme proti West Hamu leta 1981, saj je »metanje banan in verbalno nasilje postalo obvezno. Posnemanje zvokov opice so bili neizbežni na katerem koli stadionu« (Cashmore, 1982, v Bebbler, 2008).

3.7.4 Čustva navijačev pred, med in po tekmi ter vzroki zanje

K vedenju nogometašev in nogometnih navijačev imajo velik doprinos čustva, saj si nogometnih tekem preprosto ne moremo zamisliti brez širokega spektra čustev, ki se takrat izlivajo na samem igrišču ter na tribunah in pred malimi zasloni. Skorajda že zloglasni italijanski napadalec ganskih korenin, Mario Balotelli, ki slovi po svojih nepremišljenih in velikokrat tudi čudnih dejanjih svoje gole proslavlja brez emocij. Njegovo opravičilo je, da je zabijanje golov njegov poklic in dodaja, da se tudi poštar, ko prinese časopis, tega ne veseli posebno. Zaradi takih stvari ga navijači nasprotnih ekip še bolj sovražijo. Toda pustimo emocije nogometašev in se osredotočimo na čustva navijačev, ki se z identifikacijo z igralci in klubom ob zadetku veselijo prav toliko, ali pa še bolj, kot sami igralci. To jih povzdigne v pravo evforijo. Še posebno močna čustva zaznamo na tekmah dolgoletnih rivalov. Raziskave kažejo, da navijači med tekmo doživljajo veliko več čustev, imajo višjo stopnjo impulzivnosti, pozornosti, jeze in agresivnosti (Mustonen, Arms in Russell, 1996 v Van Hiel, idr., 2007). Seveda se navijači med seboj razlikujejo v mnogih pogledih. Tudi čustveni naboj posameznika ni izjema. Če primerjamo atmosfero na tekmah slovenske reprezentance s tisto v Argentini, lahko opazimo pomembne razlike v navijanju, v Argentini je namreč navijanje, žvižganje in veselje ob zadetku na tribunah ustaljena praksa. Med navijači, ki navijajo za isti klub ali državo pa ločimo tiste z večjo in tiste z nižjo identifikacijo s klubom.

Wann, Dolan, McGeorge in Allison (1994) poudarjajo, da navijači z večjo identifikacijo s klubom menijo, da imajo sposobnost vplivati na potek tekme. Med samo tekmo kažejo več fiziološkega vzbujenja in se tudi vedejo bolj agresivno do navijačev nasprotne ekipe, še

posebej to velja ob porazu. Tudi ko govorijo o svoji ekipi kažejo več emocij, za razliko od navijačev z manjšo stopnjo identifikacije s klubom. Prvi podpirajo svoj klub na domačem, kakor tudi na gostujočem stadionu, razlog za to je njihovo mnenje, da so sposobni vplivati na potek tekme. Navijači z večjo identifikacijo s klubom kažejo močna čustva, ko njihova ekipa izgubi oziroma zmaga. Osebe z manjšo identifikacijo s klubom bolj verjetno znižajo svojo pripadnost klubu po porazu. Nogometne navijače velikokrat označimo kot strastne. Strast ali angleško »passion« je opredeljena kot močna naklonjenost dejavnosti, ki je posamezniku všeč (jo celo ljubi), ima zanj veliko vrednost (zanj je zelo pomembna) in v katero investira čas in energijo (Vallerand, 2008). Nogometnim navijačem je poleg identifikacije skupno tudi določeno čustvovanje in teorija medskupinskih emocij razlaga prav to. Temelji na dveh socialno-psiholoških perspektivah, in sicer celoviti teoriji emocij, ki trdi, da čustva izhajajo iz dogodkov, povezanih s posameznikovim ali individualnim sebstvom (jazom) ter teoriji socialne identitete, ki predpostavlja, da članstvo v skupini predstavlja sestavni del sebstva, kjer posamezniki menijo, da so relativno zamenljivi z drugimi člani skupine. Člani se namreč toliko identificirajo s skupino, da imajo podobne osebnostne in vedenjske lastnosti. Ljudje reagirajo čustveno v situacijah ali dogodkih, ki vplivajo na skupino, kateri posameznik pripada. Smith (1993, v Crisp idr., 2007) dodaja še, da izkušnje z nečlani skupine vodijo v doživljanje specifičnih emocij in so tendenca za točno določena dejanja. Ko člani skupine ob srečanju nečlanov tako začutijo neko čustvo, jih pravzaprav vodi točno določen "nagon", kaj naj naredijo. Če je nečlan npr. preveč vsiljiv, lahko to pri članih skupine izzove jezo in vodi k nasilnim dejanjem, če je nečlan umazan, to pri članih izzove gnus in vodi k izogibanju (Crisp idr., 2007).

4 Sklep

O nogometnih navijačih se že leta odvijajo burne razprave, saj predstavlja izredno široko področje, ki ga je mogoče raziskovati s številnih zornih kotov. V pričujoči diplomski nalogi smo ugotovili, da imajo ključno vlogo pri odločitvi, kateri nogometni klub bodo navijači podpirali, zgodovina, ekonomski položaj posameznika in področje sveta, države oziroma mesta, na katerem posamezniki živijo. Glede na omenjene tri vidike si navijači poiščejo tudi nasprotnike, v večini so nasprotnike opredelile že prejšnje generacije, ki so posredovali dediščino o različnem mnenju, razmišljanju in stališču do nogometne igre. Skozi zgodovino so se tako skovala in do današnjih dni ohranila številna nogometna rivalstva, zaradi katerih lahko rečemo, da je nogomet postal najpomembnejša postranska stvar na svetu, saj združuje neverjetne množice ljudi. Rivalstva se večinoma ohranjajo iz roda v rod, veliko vlogo pri tem pa igrajo seveda rezultati moštva ter mediji in politična gibanja. Glede na prebrano literaturo in poglobljeno raziskovanje nogometnih navijačev lahko potrdimo, da so se nogometna rivalstva oblikovala okoli identitete posameznika.

Omenjene razlike med navijači nasprotnih moštev so v preteklosti poskrbele za veliko lepih prizorov, s katerimi se nogometni svet lahko pohvali in zaradi česar je nogomet številka ena med vsemi športi. Na žalost pa smo videli in še vedno vidimo tudi drugo, temnejšo plat nogometnih navijačev, ki nogometu niso ravno v ponos. Tu pomembno vlogo odigrajo čustva posameznika, ki zaradi svojega neobvladovanja le-teh velikokrat prestopi mejo razumnega. Kar sledi, je lahko tragično za mnoge navzoče. Raziskave so pokazale, da med tekmo posameznik doživlja veliko več čustev, kar posledično prinaša tudi višjo stopnjo impulzivnosti, pozornosti, jeze in agresivnosti. Zakaj je temu tako, lahko v veliki meri potrdimo s teorijo identitete. Glede na dejstvo, v kolikšni meri se posameznik identificira s klubom, je namreč odvisno, koliko čustven bo med, pred in po tekmi. Tisti z večjo identifikacijo seveda svoja čustva veliko bolj potencirajo, kakor tisti z nižjo identifikacijo. Prepričani so tudi v to, da imajo neposreden vpliv na potek tekme. Če torej ne bodo na ves glas navijali za svoje moštvo, naj bi to vodilo v poraz. Njihova pripadnost klubu se, ne glede na izid tekme, ne spremeni. Zmago oziroma poraz svojega moštva enačijo z lastnim uspehom ali neuspehom. Teorija medskupinskih emocij govori celo to, da se člani v tolikšni meri identificirajo s skupino, da imajo v skupini dokaj podobne osebnostne in vedenjske lastnosti, ki privedejo do tega, da čustveno reagirajo v situacijah povezanih s skupino, kateri pripadajo.

Maslow v hierarhični razvrstitvi potreb na tretje mesto uvršča potrebo po ljubezni in pripadnosti. Ta govori o tem, da ljudje ne moremo živeti samostojno, brez ljubezni, medosebnih odnosov in občutka pripadnosti. Zagovarja tudi to, da smo ljudje družbena bitja, ki potrebujemo občutek sprejemanja, počutiti se moramo ljubljene in imeti zaupanje ter naklonjenost v druge ljudi (Maslowa hierarhija potreb, 2013). Zaradi tega ljudje celotno življenje, največ pa v obdobju adolescence, iščejo skupine, ki jih poosebljajo, kjer se počutijo varne in sprejete. V nogometnem svetu so to navijaške skupine, ki se delijo na navadne navijače, ultra navijače in huligane. Ko je posameznik enkrat sprejet v skupino, govorimo o navijaški skupini se mora ta vesti v skladu z vrednotami in načeli skupine, do drugih skupin pa se neredko obnaša tudi diskriminatorno. Če torej skupina navijačev podpira sovražno nastrojenost do nasprotnih navijačev, se posameznik temu mišljenju podredi in ga sprejme za svojega. Zaradi tega se na nogometnih stadionih in okoli njega pojavijo različne oblike nestrpnosti. Ta nestrpnost se lahko v posamezniku pojavi zaradi velike pripadnosti navijaški skupini, ki zagovarja superiornost in pravilnost njihovega razmišljanja, načina življenja in kulture, hkrati pa zaničuje in sovraži vse drugačne skupine. To privede do rasizma, verske nestrpnosti in nacionalizma.

Vsa ta nakopičena nestrpnost do drugih skupin se preslika na nogometna prizorišča, pa tudi v vsakdanje življenje, npr. službo, izobraževalne ustanove, prosti čas in tudi v politiko. Odraža se v več vrstah nasilja. V nogometu se to največkrat izraža z vandalskim in huliganskim nasiljem. Toda kdo je pobudnik takšnega za družbo odklonskega vedenja? Seveda je v prvi vrsti kriva slaba vzgoja v družini ter negativni vpliv vrstnikov od samega otroštva. Če otrok odrašča v siromašnem okolju z veliko nasilja, se bo v veliki verjetnosti tudi sam naučil takšnega vedenja. Ko posameznik išče svojo pravo identiteto, se lahko pojavita izguba osebnega in javnega samozavedanja, ki privedeta do takšnega vedenja. Potem so tu mediji, ki v veliki meri vplivajo na razmišljanje in vedenje vsakega človeka. Mediji so dejavnik, ki prikazuje vzorce vedenja v raznih okoliščinah tudi v slabi luči, izpostavljajo ljudi z drugačnim mišljenjem, kulturo in načinom življenja. S pojavom televizije se je krivulja huliganskih dejanj le povečala, kajti huligani med seboj tekmujejo na način, kdo bo večkrat omenjen v medijskih prispevkih. S tem namreč kažejo svojo moč in prevlado. Vse to lahko prenesemo tudi na politične organe, ki si na vsak način prizadevajo zadovoljiti narodu in si s tem pridobiti svoje glasove. Tako včasih v športu pride do tega, da rezultat klubov oziroma države pokaže nadvlado oziroma premoč enih nad drugimi.

5 Literatura in viri

- Bebber, B. (2012). *Violence and Racism in Football: Politics and Cultural Conflict in British Society, 1968-1998*. Pickering & Chatto.
- Benedict, A. (1998). *Zamišljene skupnosti—o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Bjelajac, S. (2004). The social structure of football fans in the city of Split.
- Božović, R. (2007). Agresija i nasilje u sportu. *Sociološka luča*.
- Brander, P., Cardenas, C., Abad, J. D. V, Gomes, R. in Taylor, M. (2004). Vsi drugačni, vsi enakopravni - Evropska mladinska kampanja proti rasizmu, ksenofobiji, antisemitizmu in nestrpnosti. Izobraževalni priročnik: Ideje, pripomočki, metode in aktivnosti za neformalno medkulturno vzgojo in izobraževanje mladostnikov ter odraslih. *Slovenija in Svet Evrope* (43)
- Božović, R. (2007). Agresija i nasilje u sportu. *Sociološka luča*.
- Burke, P. J., in Stets, J. E. (2009). *Identity Theory*. Oxford University Press.
- Coppa: Fans shot in Rome. (3. 5. 2014). Football Italia. Pridobljeno 3. 6. 2014, iz <http://www.football-italia.net/48703/coppa-fans-shot-rome>
- Crisp, R. J., Heuston, S., Farr, M. J., in Turner, R. N. (2007). Seeing red or feeling blue: Differentiated intergroup emotions and ingroup identification in soccer fans. *Group Processes & Intergroup Relations*, 10(1), 9-26.
- Đorđević, I. (2012). Twenty Years Later: The War Did (not) Begin at Maksimir An Anthropological Analysis of the Media Narratives about a Never Ended Football Game. *Glasnik Etnografskog Instituta SANU*, 60(2), 201-216.
- Foer, F. (2005). *Nogomet od Arkana do Berlusconija nacionalizem, politika in denar na nogometnih igriščih*. Mengeš: Ciceron.
- Fitzpatrick, R. (2012). *El Clasico Barcelona v Real Madrid: Football's greatest rivalry*. London: Bloosbury publishing.
- Goig, R. (2008). Identity, nation-state and football in Spain. the evolution of nationalist feelings in Spanish Football. *Soccer & Society*, 9(1), 56-63.
- Giulianotti, R., Bonney, N., in Hepworth, M. (1994). *Football, violence and social identity*. Routledge.
- Košir, M. (1997). *Nasilje na športnih prireditvah in vloga policije pri preprečevanju nasilnega obnašanja navijačev v Sloveniji*. MNZ RS. Ljubljana.

- Kovač, M. (2005). *Nasilje u sportu: huliganizam kao oblik nasilja sportske publike*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Lalić, D. (1993). *Torcida: Pogled iznutra*. Zagreb: AGM.
- Maslowa hierarhija potreb. (17. 1. 2013). Društvo za psihološko svetovanje kameleon. Pridobljeno 15. 5. 2014, iz <http://svetovalnicakameleon.si/splosno/maslowa-hierarhija-potreb/>
- McGowan, T., Gittings, P. (2014). Villarreal give life ban to rogue fan who threw banana at Dani Alves. CNN, Pridobljeno 4. 6. 2014 iz <http://edition.cnn.com/2014/04/28/sport/football/dani-alves-banana-racism-football/>
- Obradović, Đ. (2007). Nasilnici stvaraju medijski događaj. *MEDIANALI-znanstveni časopis za medije, novinarstvo, masovno komuniciranje, odnose s javnostima i kulturu društva*, 1(1), 45-72.
- Paradies, Y. (2006). A systematic review of empirical research on self-reported racism and health.
- Perasović, B., in Bartoluci, S. (2007). Sociologija sporta u hrvatskom kontekstu. *Sociologija i prostor*, 45(1), 105–119.
- Petrović, K. in Doupona Topič, M. (1996). *Sociologija športa*. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- Pisk, J. (2008). Sport: between nationalism and patriotism. V T. Pavlin & T. Terret (ed.), *Šport, narod, nacionalizem : zbornik referatov VIII. ISHPES seminarja in Mednarodne družboslovne konference o športu (p. 345-353)*. Ljubljana, 24.-27. avgust 2006
- Spaaij, R. (2006). *Understanding football hooliganism: a comparison of six Western European football clubs*. Amsterdam University Press.
- Stuivenberg, J. (2008). Fútbol; Rivalry and Fan Identification in Rosario, Argentina.
- Šoš, J. (2008). Medijski aspekt sportskog huliganstva. *Sport Science*, 1, 26-29
- Štirn, D., Štirn, P. in Jeznik K. (2007). Identiteta – stanje ali izbira? *Sodobna pedagogika*, let. 58 (124), št. 3, str. 144-162.
- The emotions of a fan. (1. 4. 2009). Football rivalries. Pridobljeno 16. 11. 2013, iz <http://paulmccormack.wordpress.com/the-emotions-of-a-fan/>
- The 1964 Lima soccer riot. (13. 12. 2010). ...en Peru. Pridobljeno 4. 6. 2014, iz http://enperublog.com/2010/12/13/the-1964-lima-soccer-riot/#disqus_thread

- Vallerand, R. J., Ntoumanis, N., Philippe, F. L., Lavigne, G. L., Carbonneau, N., Bonneville, A., Lagace-Labonte, C. in Maliha, G. (2008). On passion and sports fans: A look at football. *Journal of sports sciences*, 26(12).
- Van Hiel, A., Hautman, L., Cornelis, I., in De Clercq, B. (2007). Football hooliganism: comparing self-awareness and social identity theory explanations. *Journal of community & applied social psychology*, 17(3), 169-186.
- Vejnović, D., Lalić, V. in Palmiotto, M. J. (2012). Rad policije na sprečavanju etnički motivisanog nasilja na fudbalskim utakmicama u Bosni i Hercegovini. Pridobljeno 10. 5. 2013 iz <http://www.defendologija-banjaluca.com/srpski/2%20fulltext.pdf>
- Wann, D. L., Dolan, T. J., McGeorge, K. K. in Allison, J. A. (1994). Relationships between spectator identification and spectators' perceptions of influence, spectators' emotions, and competition outcome. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 16(4), 347-364.
- Yadav, K. (2012). West Ham v Milwall – a look at the rivalry that burns London. *The hard tackle*, Pridobljeno 12.1.2014 iz <http://www.thehardtackle.com/2012/west-ham-v-milwall-a-look-at-the-rivalry-that-burns-london/>